№ 133 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 21 ՅՈՒՆԻՍԻ

1912
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 21 ՅՈՒՆԻՍԻ № 133

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամենուրեք
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ
ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSHAK".

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնայում՝ Большая, 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲ.

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Խնդրվում է այն բաժանորդներին, որոնք վճարել են տարեկան բաժանորդավճարի կէս մասը, ուղարկել նաեւ երկրորդ մասնավճար 5 րուբլին, որպէսզի բերթի առաքման գործում յուլիսի 1-ից ընդհատում տեղի չունենայ:

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Առաջիկայ սեպտեմբերից Թիֆլիսում Ընկերութեանս Խմբագրական Մասնաժողովի խմբագրութեամբ և Ընկերութեանս հրատարակութեամբ լոյս կը տեսնի երկշաբաթեայ հանդէս

„ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ"

Մատենադարանը կը պարունակէ ինքնուրոյն եւ թարգմանական գրուածքներ հետեւեալ ծրագրով.

1) Վէպեր, վէպիկներ, պատմուածքներ և գեղարուեստական ուրիշ գրուածքներ։ 2) Թատերական գրուածքներ։ 3) Երգիծաբանական երկեր։ 4) Այլ և այլք։ 5) Յայտարարութիւններ։ Իւրաքանչիւր №-ը բաղկացած կը լինի մօտ 96 երեսից Ընկ. հրատարակութիւնների դիրքով և կը ներկայացնէ մի ամբողջութիւն։ Մինչև դեկտ. 31-ը լոյս կը տեսնի 12 համար։ Վեցամսեայ—12 համարի—բաժնեգինն է ճանապարհի ծախքով Ռուսաստան՝ 1 ր. 80 կ., արտասահման՝ 6 ֆր.։

Այն բաժանորդները, որոնք կը ցանկան միաժամանակ լինել և Ընկերութեանս անդամ, վճարում են 3 րուբլի, որի փոխարէն բացի «Հանրային Մատենադարանից» ստանում են 1 ր. 20 կ.-ի գրքեր Ընկերութեանս հրատարակութիւններից։

Բաժանորդ գրվել կարելի է՝ Թիֆլիսում՝ Ընկերութեանս գրասենեակում, Бебутовская, 25, և բոլոր հայ գրավաճառանոցներում։ Գաւառներում՝ Ընկ. աշխատակից անդամների և (հ. շ.) առ. տեղական գրավաճառների մօտ։ 451. 3—2

Քառասնամեակ „Մշակի" թղթի վրա, յատուկ կապոցում, պատկերներն առանց ծալելու, փոխանակ 10 ր. ԵՐԵՔ րուբլի։ Նոյնը իլիւստրասիոնի («ՏԱՐԱԶԻ») թղթի վրա 1 ր. 50 կ.։ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆ №-ի հետ 2 ր.։

«Տարազի» Յօբելեանական №-Ալմանախ „Մշակի" ՎԵԼԵՆՕՎԻ գաւառական թղթակիցների համար (սահմանափակ)

Դիմել՝ БЮРО ПЕЧАТИ. Тифлисъ, Голов. пр. 41. 26. 10—9

По умѣреннымъ цѣнамъ
Новѣйшихъ изящныхъ рисунковъ
ПОЛНОМѢРНЫЕ
ОБОИ
ФАБР. СКЛАДЪ
МАНГИКІАНА
ПУШКИНСКАЯ № 7.
291. 50—14 (հ. կ.)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Այսօր Թիֆլիս է գալիս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V։ Մի երկու օր մնալով Թիֆլիսում, Վեհափառը կը մեկնի Էջմիածին, ուր, յուլիսի 1-ին, հայոց եկեղեցու սահմանած ծէսով ընդունելով Հայրապետական օծումն, կը սկսէ վարել իր կաթողիկոսական պաշտօնը։

Երբ կաթողիկոսական գահը թափուր էր և սկսվեց ընտրական պայքար, «Մշակը», իբրև հասարակական և ազգային - ազատամտական օրգան, իր պարտքը համարեց մասնակցել այդ պայքարին։ Այդ պայքարի ժամանակ մենք ունէինք մեր համակրութիւնները և հակակրութիւնները։

Ներկայ Կաթողիկոսը մեր կանդիդատների շարքումը չէր։ Բայց քանի որ ընտրական պայքարը վերջացաւ ընտրութեամբ և հաստատութեամբ կաթողիկոսական պաշտօնի մէջ Գէորգ V-ի, քանի որ Գէորգ Սուրէնեան հանդիսանում է այսօր ըստ օրէնի Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, մեզ մնում է միայն ընդունել կատարված փաստը և մեր համեստ կարծիքը յայտնել նորահաստատ Կաթողիկոսի առաջիկայ գործունէութեան մասին։

Մեր կարծիքով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V-ի առաջին գործը պէտք է լինի կարգաւորել երեք գլխաւոր հարցեր, որոնց լուծումը անյետաձգելի է այլեւս։ Առաջինը և ամենակարեւորը—դպրոցական հարցն է, ազգային և ժողովրդական կրթութեան հարցը։ Մեր ազգային-եկեղեցական-ծխական դպրոցները, նոյն իսկ մեր վիճակային և հոգևոր դպրոցները չունեն որոշ հաստատված ու ուսման ծրագիր, ոչ կանոնադրութիւն։ Պէտք է անմիջապէս ձեռք առնել, համաձայնութեամբ կառավարութեան հետ, հաստատել տալ մեր բոլոր դպրոցների համար միայն ծրագիր և կանոնադրութիւն, որոնց հիման վրա և առաջ տանել այսուհետեւ մեր դպրոցները։

Դպրոցական որոշ, միայն ծրագիր և կանոնադրութիւն—ահա մեր առաջին և անհրաժեշտ կարիքը։

Երկրորդ անհրաժեշտ կարիքը և պահանջը—կալուածական հարցի կանոնաւորումն է։ Մեր ազգային-եկեղեցական կալուածները, միլիոնների արժողութեամբ, շնորհիւ յոռի և գեղծարար կառավարութեան ոչ միայն որևէ արդիւնք չեն տալիս—մինչ նրանց արդիւնքով, եթէ միայն շահագործումը կատարվէր բացիոնալ եղանակով, մեր բոլոր դպրոցները կարող էին պահպանվել,—այլ և շատ տեղերում հետզհետէ կորչելու, օտարների սեփականութիւն դառնալու վտանգին են ենթարկված։

Ազգային-եկեղեցական կալուածների բացիոնալ շահագործումը և օրինաւոր կառավարութիւնը—ահա երկրորդ անհրաժեշտ կարիքը և պահանջը։

Երրորդ անյետաձգելի կարիքը—վարչական և ընտրական ռէֆորմներն են։ Հայոց եկեղեցու վարչութեան կազմի մէջ անհրաժեշտ են բարենորոգումներ մտցնել. առաջնորդները, յաջորդները, փոխանորդները պէտք է ընտրվեն ժողովրդական քուէով եւ ձայնով։ Ընտրական սիստեմն էլ պէտք է բարեփոխել։

Եթէ Ներկայ Կաթողիկոսը կարողացաւ իր կաթողիկոսութեան օրով գոնէ այս երեք գլխաւոր պահանջները իրագործել, նա, անկասկած, որոշ տեղ կը գրաւէ հայոց եկեղեցու և կաթողիկոսների պատմութեան մէջ։

Կան, ի հարկէ, և ուրիշ կարեւոր հարցեր, ինչպէս ազգային-եկեղեցական ժողովի գումարումը մի քանի հասունացած հարցեր լուծելու համար, Էջմիածինը հայկական բանասիրութեան և մատենագրութեան օջախ դարձնելը՝ նպատակայարմար ուղղութիւն տալով կարող ույժերին, և Պոլօժենիայի վերաքննութեան խնդիրը։ Սակայն, կրկնում ենք, մենք առաջին պլանի վրա ենք դնում վերոյիշեալ երեք խնդիրները, որոնց լուծումը անյետաձգելի է։

Բացի դրանից, ցանկալի էր, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը միջոցներ ձեռք առնէր հոկտեմբերի 13-ին նշանակված տօնախմբութիւնը (հայկական գրերի գիւտի 1500-ամեակը և տպագրութեան 400-ամեակը) ստանար համազգային բնաւորութիւն և Էջմիածինը կարողանար այդ տօնին համախմբել իր մէջ ազգային բանասիրական, մատենագրական և գրական բոլոր աչքի ընկնող ույժերը, միևնոյն ժամանակ կարողանար յաւերժացնել այդ մեծ տօնախմբութիւնը որևէ մի նշանաւոր ակտով։

Մենք յիշեցինք այն ամենը, ինչ որ, մեր կարծիքով, ներկայումս հայ ժողովուրդը ակնկալում է նորահաստատ Կաթողիկոս Գէորգ V-ից։

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

(Հեռագիր յանուն Նփրեմ եպ.-ի)

Արմաւիր, 20 յունիսի

Նորին Սրբութեան գալստեան առիթով այսօր կրպակները փակված են։

Ժողովրդի հազարաւոր բազմութիւնը «կեցցէ, կեցցէ Վեհափառը» բացագանչութիւններով ուղեկցեց Նորին Սրբութեանը եկեղեցի, ուր Մխիթար եպիսկոպոսի մատուցած պատարագից յետոյ, Մեսրոպ եպիսկոպոսը հոգեհանգիստ կատարեց տեղական ազգաբնակութիւնից յարգված, չերքեզախօս հայերին հայրենի եկեղեցու յարկի տակ միացնող Կարապետ վարդապետի գերեզմանի վրա։

Բազմամարդ ճաշկերոյթին ներկայ էին տեղական ադմինիստրացիայի և զօրքի բարձր ներկայացուցիչները։

Նորին Սրբութիւնը առաջարկեց խմել Թագաւոր Կայսրի կենացը։ Թընդաց «ուրան» և երաժշտական խումբը երրորդ անգամ նուագեց ազգային օրհներգը։

Բաժանմունքի ատամանը առաջարկեց Նորին Սրբութեան կենացը։

Արմաւիրի ուսանողութիւնը մի շատ գեղեցիկ ճառով ողջունեց Նորին Սրբութեանը։

Քառաձայն խումբը երգեց «Տէր կեցո»։

Նորին Սրբութիւնը առաջարկեց Նորին Մեծութեան Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվի կենացը։

Կենացը ընդունվեց խլացուցիչ ուռայով։

Ճաշկերոյթը անցաւ շատ աշխոյժ. բազմաթիւ գեղեցիկ ճառեր արտասանվեցին։

Այս բոպէիս ժողովրդի հազարաւոր ամբոխը «կեցցէ մեր Վեհափառը» աղաղակելով ուղեկցեց Նորին Սրբութեանը դէպի կայարան։

—

Այսօր, երեկ. ժամը 5 և 51 րոպէին (Թիֆլիսի ժամանակով), Թիֆլիս է ժամանում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V։

Այսօր երկաթուղային կայարանում Վեհափառին վագոնում կողջունէ Թիֆլիսի քաղաքացիների կողմից բացի Ա. Քիշմիշեանից և Յովհ. Գուրգէնբէգեանից՝ նաև Լ. Եւանգուլեան։

—

Ախալցխայի ս. Փրկիչ եկեղեցու ծխական հոգաբարձութեան կողմից Վեհափառին Թիֆլիսում կողջունեն Արաբեան և Մակարեան։

—

Թիֆլիսի հայ-կաթօլիկների կողմից Վեհափառին ողջունելու են չորս հոգի։

—

Այսօր, Կաթողիկոսի գալստեան օրը, Կարգադիր Մասնաժողովի նախագահ բժշկ. Նաւասարդեանի ընդհանուր կարգադրութեան կառավարութեան ներքոյ կը գործեն շատ երիտասարդ տղաներ, որոնք կունենան յատուկ նշաններ Մասնաժողովի կողմից։

—

Կաթողիկոսը Մոսկվայում այցելել է մի քանի ուղղափառ եկեղեցիներ և երկար դիտել է Ալէքսանդր III-ի արձանը։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

19 յունիսի

Պետերբուրգ.—Կէսօրվայ ժ. $5^{1}/_{2}$-ին Կայսրը, Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնան՝ Գահաժառանգի և Օգոստափառ Աղջիկների հետ բարեհաճեցին մեկնել Պետերհօֆից «Շտանդարտ» զբօսանաւով դէպի Կրօնշտադտ, այնտեղից Բալտիկան նաւատորմը անցնելու համար, որի մօտ կը կայանայ Կայսրի տեսակցութիւնը գերմանական կայսրի հետ։

Պաշտօնական։ «Նոցին Մեծութիւններ Թագաւոր Կայսրը և Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնան Գահաժառանգ և Մեծ Իշխան Ալէքսէյ Նիկոլայեվիչի և Օգոստափառ Աղջիկների հետ միասին յունիսի 19-ին բարեհաճեցին Կայսերական զբօսանաւով մեկնել»։ Ստորագրեց Պալատի մինիստր գեն.-ադիւտ. Ֆրէդէրիկս։

—

Օդեսսա.—Եկաւ հէլլենների Թագուհին և երեկոյեան մեկնեց Պետերբուրգ։

—

Բերլին. — «Նացիօնալ-Ցայտունգը», քննելով երկու միապետների տեսակցութիւնը Բալտիկան նաւահանգըստում, մատնանշում է Սվինէմինդի և Պոտսդամի տեսակցութիւնների վրա. այն ժամանակից շատ բան փոխվել է, որովհետև ռուսաց դիպլօմատիան ինքը փոխվել է դէպի լաւը. մեծ պետութիւնների խմբակցութեան մէջ տեղի է ունեցել նոր դասաւորութիւն։ Սազօնօվի լօյեալ գործավարութիւնը յոյս է ներշնչում, որ տեսակցութեան հետևանքները նպաստաւոր կը լինեն երկու երկիրների բարի յարաբերութիւնների համար։

—

Դանցիգ.—Ժամանեցին Վիլհէլմ կայսրը, պրինց Ադալբերտը և պրինցուհի Վիկտօրիա-Լուիզան։

—

Լվօվ. — Համալսարանական անկարգութիւնների ժամանակ սպանված ուկրայնցի ուսանող Կոկկի մահվան տարելիցին գերեզմանի մօտ ժողովվեցին մի քանի հարիւր ուսանող։ Այստեղից ամբոխը դիմեց դէպի համալսարան, ուր ուկրայնցի և լեհ ուսանողների միջև տեղի ունեցաւ ձեռնամարտ։ Ցոյցից յետոյ բեկտօրը լեհ ուսանողներին ուղղված ճառի մէջ յայտնեց, թէ Լվօվի համալսարանը ինչպէս եղել է, այնպէս էլ կը մնայ լեհական։

—

Լօնդօն.—Համայնքների պալատում Ասկվիտը յայտնեց, որ ներկայ հանգամանքներում կառավարութիւնը հնարաւորութիւն չունի քայլեր անել գումարելու տէրերի և նաւային բանւորների միացեալ խորհրդակցութիւն գործադուլին վերջ դնելու համար։

—

Թաւրիզ.—Լոյս յունիսի 17-ի գիշերը բաստ նստեց ռուսաց գեներալ հիւպատոսի ամարանոցում Մօֆէլալու-Սալթանէն, որ փախել է բանտարկութիւնից։

Սիփէհդարի գալստեան լուրը առաջ է բերում ազգաբնակութեան դժգոհութիւնը։ Ֆէզայինները գաղտնի ժողովներ են կայացնում։

—

Բալտիմօրա.—Դեմօկրատիական կուսակցութեան կօնվէնտում տեղի են ունենում աղմկալի տեսարաններ, որոնց կենտրոնական դէմքը ներկայանում է Բրայանը։ 42-րդ քուէարկութեան ժամանակ Վիլսօնը ստացաւ 494, Կլարկը 430 ձայն։ Նիստի ժամանակ շարունակ աղմուկ էր։

—

Բալտիմօրա.—Դեմօկրատիական Կօնվէնտը Վիլսօնին մատնանշեց նախագահի պաշտօնի համար։

—

Վիէննա. — Պատգամաւորների պալատը ընդունեց ժաման. բիւջէի 6/12 բաժինը՝ մերժելով բոլոր ուղղումները։

—

Բէլգրադ.—Կայացաւ Միլօվանօվիչի թաղումը։

Կազմվեց ժամ. կաբինէտ պրէմիէր և ներքին գործերի մինիստր Տրիֆկօվիչ, զինուորական՝ Պուտնիկ, ժող. լուսաւորութեան՝ Լիւբա Իօվանօվիչ, երկրագործութեան՝ Կապէտանօվիչ, հասարակական աշխատանքների և ֆինանսների՝ Իլիչ, արդարադատութեան՝ Ջուբիչ, արտաքին գործերի՝ Իօվանօվիչ։

—

Սէրաէվօ.—Բացվեց Բօսնիայի և Հերցեգօվինայի սօցիալ - դեմօկրատիական կուսակցութեան համագումարը միւս երկիրների պատգամաւորների մասնակցութեամբ, որ զայրոյթ յայտնեց Խօրվատիայի աբսօլիւտ ռէժիմի դէմ։

—

Մադրիդ.—Պալատը 171 ձայնով վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան։

—

Վիննիպէգ. — Փոթորիկը Րէգինում տևեց 3 րոպէ։ Վնասը 11 միլիօն դոլլար է։ Քաղաքում յայտարարված է զինուորական դրութիւն։ 3000 մարդ մնացել են անապաստան։

—

Կաշգար. — Չինական Թիւրքեստանի ամբողջ հիւսիսում և Կաշգարում տեղի են ունենում չինացիների մահապատիժներ։

Մարալբաշինի նահանգական կառավարիչ Ֆուն յանկարծամահ եղաւ ընթրիքից յետոյ։

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

19 յունիսի

Կ. Պոլիս.—Պալատը մասնաժողովին վերադարձրեց երկրորդ յօդուածը այն օրինագծի, որ արգելում է զինուորականներին զբաղվել քաղաքականութեամբ։

Պալատը ընդունեց օրինագիծը մասնաժողովի խմբագրութեամբ, որով պատիժը հաւասարեցվում է հինգամեայ բանտարկութեան։

Սկսվեց բիւջէի քննութիւնը։

—

Հռոմ.—Սենատը ընդունեց գաղութների մինիստրութիւն հաստատելու օրինագիծը։ Սենատոր Կօվալլին առաջարկեց ընդհատել սենատի զբաղմունքները։ Ջիօլիտտին շնորհակալութիւն յայտնեց փայլուն գործունէութեան համար։ Սենատի նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց սենատորներին։ Ջիօլիտտին զօրքին ու նաւատորմին ցանկացաւ նոր աջողութիւններ։ Սենատի նստաշրջանը փակվեց անորոշ ժամանակով։

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ՎԻՃԱԿԸ

Հետևեալ յօդուածը, որ տպված է «Русское Слово» լրագրի յունիսի 16-ի համարում, ցոյց է տալիս, թէ ինչ վտանգաւոր վիճակի մէջ է գտնվում ներկայումս Թիւրքիան։

Ի նկատի ունենալով նաև այն հանգամանքը, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը վերջերս, ինչպէս հաղորդեցին հեռագիրները, արգելեց հայ լրագիրներին տպել հայերի դրութեան մասին Անատօլիայում՝ որևէ տեղեկութիւն, ի նկատի ունենալով որ վերջերս տեղ-տեղ ծայր են առել հայերի կոտորածները, վերջապէս՝ ի նկատի ունենալով որ հայ յեղ. կուսակցութիւնը իր դաշնակցութեամբ ժէօն-Թիւրքերի կոմիտէի հետ մի նոր վտանգ է կազ-

[illegible]

«Թիւրքական նաւատորմը վերջին երկու ամիսների ընթացքում խռովութիւն յարուցեց երկու անգամ։

«Երիտասարդ-Թիւրքերի դէմ եղած շարժումը դեռ ևս չէ գտել՝ այսպէս կոչված՝ զինուորական պրօնունցիամենտօ։ Բայց և ոչ ոք կարող է երաշխաւորել առ այն, որ մօտ ապագայում նորաթուխ Թիւրք «հայրենասէրները» չեն ձեռնարկի նմանօրինակ արշաւանքի Կ. Պօլսի վրա, ուրպիսին եղաւ երեք տարի առաջ Մահմուդ-Շէվքէթ փաշայի ձեռքով։ Օրինակը վարակիչ է, և Մուհամմէդ V նոյնպէս կարող է իր տեղը զիջել Եուսուֆ Իզզէդդինին, ինչպէս այդ եղաւ իր ժամանակին Աբդիւլ-Համիդի հետ։

«Թիւրքական զօրքի մէջ խռովութիւնները են ծագել, անկասկած, երիտասարդ-Թիւրքերի կենտրոնական կոմիտէի արտաքին և ներքին անաջող քաղաքականութեան շնորհիւ, որի ձեռքում Սայիդ-փաշայի կաբինէտը խաղում է հասարակ մարիօնէտկաների դեր։

«Երիտասարդ-Թիւրքերի Թեթևամիտ տակտիկան Թիւրքիան դրել է համարեա անելանելի դրութեան մէջ։ Արաբիայի անվերջանալի ապստամբութիւնը ստացել է այնպիսի մի ոյժ, որ Թիւրքական զօրքերը դժուարութեամբ են իրանց ձեռքում պահում Եմենի մայրաքաղաք Սանաան, իսկ գաւառները համարեա թէ ամբողջովին գտնվում է Իմամ Իդրիսի իշխանութեան ներքոյ։

«Ալբանական ապստամբութիւնը յանկարծակիօրէն բորբոքվեց։ Ապստամբների խմբերը աջողութեամբ յետ մղեցին լեռները տարված Թիւրքական զօրքերը, ըստ որում ալբանացիներին անձնատուր եղաւ Թիւրքական մի ամբողջ գումարտակ Դիբրի մօտերքում։ Կարծեօք այս առաջին դէպքն է վերջին տարիների ընթացքում, երբ Թիւրքերը այդպէս շուտ զինաթափ եղան լեռների առմիկ որդոց առաջ։ Թիւրք-իտալական պատերազմի շնորհիւ՝ Թիւրքիան կորցրեց Արշիպելագոսի 14 կղզիները, իսկ ապագայում Թիւրքերին սպասում է վերջնական արտաքսումն Եգէյեան ծովից։

«Եւրոպայի հասարակական կարծիքը երիտասարդ-Թիւրքերի նկատմամբ դարձաւ աննպաստ։ Թիւրքիայի ֆինանսական դրութիւնը նոյնպէս աննախանձելի է, ինչպէս էր Աբդիւլ-Համիդի ժամանակ։

«Սահմանադրութեան գոյութեան ընթացքում երիտասարդ-Թիւրքերը չը կարողացան դուրս գալ հակասական վիճակներից։

«Քրիստոնեայ ազգերի Թիւրքացման քաղաքականութիւնը չը տուեց շօշափելի հետևանք, այլ միայն միացրեց մինչ այդ թշնամական յարաբերութիւնների մէջ գտնվող բուլղարներին ու յոյներին և մօտեցրեց բալկանեան փոքրիկ պետութիւններին։

«Թիւրքական տիրապետութիւնը աւելի ստուարաքանակ և կուլտուրական քրիստոնեայ ազգերի վրա ամբողջովին հիմնաւորված էր հռոմէական «Բաժանեա զի տիրեսցես» սկզբունքի վրա։ Երիտասարդ-Թիւրքերը իրանք իսկ կտրեցին այն ճիւղը, որի վրա նստած էին։ Եւ ի վերջոյ քաղաքական ձեւերի շրջանում երիտասարդ-Թիւրքերի սահմանադրութիւնը ինքնահերքման հասաւ։

«Պարլամենտարիզմի ներմուծումից ըսկսելով, երիտասարդ Թիւրքերը գործը աւարտեցին սուլթանի իրաւունքների ընդլայնումով։

«Դատելով «Русское Слово»-ի թղթակիցների հեռագիրներից, հայրենասէրների քաղաքական ծրագիրը, հակառակ երիտասարդ-Թիւրքերի կենտրոնացման, յղփացած է ֆեդերալիզմի գաղափարներով։ Ի զուր չէ, որ նոր շարժումը սերտ կերպով կապված է ալբանական ապստամբութեան հետ, որի վերջնական նպատակն է Ալբանիայի ինքնավարութիւնը։

«Հայրենասէրների աջողութիւնը կարող է առաջ բերել Թիւրքիայի՝ եթէ ոչ ամբողջովին ֆեդերատիվ պետութիւն դառնալը, գէթ նրա ծայրերկիրները ձեռք կը բերեն տեղական լայն ինքնավարութիւն, իսկ դրան կը հասնեն ամենից առաջ Ալբանիան, Մակեդոնիան և Արաբիան։

«Թիւրքիայի վերածնութեան վերջին փորձը ներկայանում է ծայրերկիրներին աւելի կամ նուազ չափով ինքնավարութիւն տալը և տեղական լայն ինքնավարութիւն մտցնելը պետութեան հիմնական մասերում։

«Պատմութիւնը Թերևս ի վերջոյ տալիս է յարմար առիթ Թիւրք ազգին ի մի հաւաքել ստեղծագործիչ բոլոր ոյժերը և ապացուցել, որ ազգի արմատները դեռ ևս առողջ են և որ փտել են դեռ միայն վերևի 10,000-ը։

«Ֆեդերալիստական նոր յեղափոխութեան վերջնական յաղթանակը անխուսափելիօրէն առաջ կը բերէ ոչ միայն կատարեալ անջատումը քաղաքական անցեալից և նրա փտեցուցիչ սովորութիւններից, այլ և շաբլոնից և մահմեդական կեանքի այլ հիմունքներից։

«Թիւրքական ազգը կամ պիտի իւրացնէ ամբողջովին եւրոպական քաղաքակրթութիւնը և կամ պիտի կորչէ։ Իսկ եթէ յեղափոխութիւնը կը վերջանայ կապիտան Տայարի հասարակ պրօնունցիամենտօյով (զինուորական ապստամբութիւն), այդ դէպքում դա կարագացնէ ճակատագրական լուծումը։ Անձերի և ոչ րէժիմի փոփոխութիւնը, որը ունենում է ծանր ցնցումներ և արհեստ ներքին կռիւներ, կը խլէ միայն «հիւանդ մարդու» վերջին ոյժերը»։

ԳԱՖԹԱՆԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՎԱԾ

Ամերիկայի Ուստր քաղաքից ստացված «Telegram» Թերթի վերջին համարները լի են Գաֆթանեան վարդապետի յարուցած խնդրով։ Ամերիկահայ ժողովուրդը մատնըված է անօրինակ յուզումների և երեւում է, որ եթէ Վեհ. Կաթողիկոսը հեռագրով այդ վարդապետին յետ չը կանչէ, խնդիրը լայն համեմատութիւններ պիտի ստանայ և դըժբաղդ պառակտումներ պիտի ստեղծվեն։ Այս կեղծաւոր ու խառնակիչ կղերականի դէմ ատելութիւնը այնքան խստացած է, ինչպէս երեւում է վերոյիշեալ Թերթի «Քահանան ձերբակալված» խորագրով մի յօդուածից, որ Ուստրի հայերից Աւետիս Գաբրիէլեան անուն մի անձնաւորութիւն դատարան դիմած է Գաֆթանեանից գանձելու համար իր ունեցած 24 դօլարի (48 րուբլի) պահանջը։ Վարդապետը որովհետև ուրացել է իր պարտքը, դատարանը հրամայել է ձերբակալել ու բանտարկել նրան, որ հայ հասարակութեան դէմ դատ է բացել բռնութեամբ առաջնորդական փոխանորդութեան աթոռը գրաւելու համար, և որ միևնոյն ժամանակ ուրանում է իր պարտքը, գոյացած՝ յիշեալ Գաբրիէլեանի ճաշարանում իր անվճար Թողած ճաշերից։

Գաֆթանեան վարդապետը դատարանի միջոցով փորձում է գանձել իրբ Թէ իր ունեցած չորս տարվայ Թոշակի պահանջը, մինչ ինքը միևնոյն ժամանակ փոխ-հովիւի պաշտօն էր վարում Նիւ-Եօրքում և լիօրէն վարձատրվում նոյն քաղաքի հայ հոգաբարձութիւնից։

Վեհ. Կաթողիկոսի մասնաւոր ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում Գաֆթանեան վարդապետի այս նորօրինակ ու անվայել ընթացքի վրա, որ յայտնօրէն աղէտաբեր հետևանքներ է սպասում հեռաւոր Ամերիկայում ապաստան գտած հայ ժողովրդին։ Վեհափառը պարտաւոր է անմիջական մի դարման տանել և հեռագրով հրամայել վարդապետին, որ դադարեցնէ իր անիմաստ դատը ամերիկեան դատարանում և իր իրաւունքների համար—եթէ երբէք որևէ իրաւունքներ, դիմէ հոգևոր իշխանութեանը։

Կաթողիկոսը Թոյլ տալու չէ, որ հէնց իր հոգևոր իշխանութեան առաջին օրերում ամերիկահայ գաղութը բաժանվի մայր եկեղեցուց և իր օրով մի նոր Լեհաստան ստեղծվի։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԳՈՒՏ «ՄՇԱԿԻ» ՖՕՆԴԻ

(Նամակ խմբագրութեան)

Թիֆլիս, 20 յունիսի

«Մշակի» 40-ամեակի Յօբելեանական Յանձնաժողովը շնորհակալութեամբ ստացաւ յօգուտ «Մշակի» ֆօնդի հետևեալ նուէրները. 1) Սալիանից՝ պ. Ներսէս Մելիք-Փաշայեանից 50 ր., 2) Գանձակից՝ պ. պ. Մ. Եպիսկոպոսեանի և Իսահակեանի միջոցով՝ տեղական հայ հասարակութեան շըրջանում հանգանակված 309 ր. 10 կ. (Նուիրատուների ցուցակը կը տպվի առանձին), 3) Մեղրից՝ պ. Գէորգ Իսրայէլեանի միջոցով՝ 10 ր. (Նուիրել են՝ պ. պ. Սմբատ Վաչեան 3 ր., եղբ. Դ. և Ա. Վաչեաններ 3 ր., Գ. Իսրայէլեան 2 ր., Եփրեմ Վարդանեան 1 ր. և Գ. Խարմանեան 1 ր.), 4) Մեծ-Ղարաքիլիսայից՝ պ. Գ. Յ. Նալբանդեանից 1 ր., 5) Մերվից՝ շարունակութիւն նախորդ հանգանակութեան՝ Ալ. քահ. Պապովեանի միջոցով՝ 15 ր. (ցուցակը կը տպվի առանձին), 6) Ղարասուբազարից՝ պ. Յովհ. Աքլմեան Սելինեանցից՝ 25 ր., 7) Թիֆլիսում՝ հայ բժիշկների շրջանում հանգանակված՝ բժշկապ. Արտաշէս Շխեանցի միջոցով՝ 568 ր. (նուիրել են դօկտօր Յովհ. Գասպարեան՝ 210 ր., դօկտօր Միք. Աղաջանեան 50 ր., դօկտօրներ Միք. Շահպարոնեան, Սամուէլ Շահպարոնեան, Մ. Մկրտչեան, Գ. Ամբարդանեան, Սամսոն Մայսուրեան 25-ական ր., դօկտօրներ Գ. Մաղաքեան, Կարապետ Ստեփանեան, Ա. Հայրապետեան, Ա. Շխեան 15-ական ր., դօկտօրներ Ա. Մխիթարեան, Բագրատ Նաւասարդեան, Յ. Մելիքեան, Յարութիւնեան, Ս. Քաթանեան, Տ. Գէորգզէկեան 10-ական ր., դօկտօրներ Ա. Խատիսեան, Ն. Ումրիկեան, Բէկթաբէկեան, Ա. Ռօտինեան, Ն. Սունդուկեան, Ա. Ղազաղեան, Մ. Աւետիսեան, Խ. Աւետիսեան, Գ. Թամամշեան, Ս. Իստամանեան, Աբեանց և Տէր-Ներսէսեան 5-ական ր., դօկտօր Կուկուջանեան 3 ր.)։ Գումարն է 978 ր. 10 կ., որ աւելացնելով նախորդ ստացված 25,536 ր. 87 կ. գումարին (տես «Մշակ» № 129) հանրագումարը կը լինի 26,514 ր. 97 կ.։

Յանձնաժողով

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Պետերբուրգ, 13 յունիսի

Մայրաքաղաքի Թերթերն օր առաջ յայտարարել էին, որ ամսի 13-ին՝ երեկոյեան ժամը 7-ի գնացքով մեկնելու է Պետերբուրգից դէպի Մօսկվա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գէորգ V։ Ի պատիւ Վեհափառի հրաժեշտի, մայրաքաղաքների հայոց եկեղեցական խորհուրդը պատրաստել էր 60 հոգու համար ճոխ սեղան։ Ժամը ուղիղ 4-ին հիւրերը Մեծ Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրօվիչի պալատի սեղանատանը հրաւիրվեցին վերջին ճաշի։

Վեհափառը ճաշում էր առանձնակի։

Առաջին բաժակաճառը ասաց եկեղեց. խորհրդի նախագահ պրօֆեսօր Վ. Վարդանեան, խմելով յոյնկայս Կաթողիկոսի կենացը։

Երկրորդ խօսողը եղաւ՝ Երեանի Թեմի առաջնորդ Խորէն եպիսկոպոս Մուրադբէգեան, յայտնելով շնորհակալութիւն Պետերբուրգի հայ ժողովրդին իր սրտալի ընդունելութեան համար։

Ս. Տիգրանեան իր հակիրճ ճառում շեշտեց այն, որ Էջմիածինը կազմում է հայութեան զարկերակը. ուստի ցանկացաւ, որ այդ հաստատութիւնը, երբև կենսատու միջավայր, լինի առողջ իր հոգեկան և աշխարհական գործունէութեան շրջանում, և բարի ճանապարհ մաղթեց սրբազան հիւրերին։

Մեսրոպ եպիսկոպոս իր և Էջմիածնի միաբանակիցների կողմից շնորհակալութիւն յայտնեց յականէ և յանուանէ խորհրդի անդամներին և ի միջի սրանց՝ Ասրիբէկեան ամուսիններին։

Յովհ. Սաղաթէլեան, խօսելով եկեղեցու և նրա պաշտօնէից մասին, յիշեց, որ եկեղեցու պաշտօնեան հաւատի ամենամեծ չափով պիտի նուիրված լինի իր գործին և կոչմանը։ Էջմիածնի միաբաններին ցանկացաւ սիրով առաջ տանել իրանց մեծ պարտականութիւնները։

Վերջին բաժակաճառը ասաց Լեհաստանի հայերի կողմից եկած պատգամաւոր Ներսէս քահ. Հերթեւցեան, որը մի պատմական Թեթև ակնարկով մատնանշեց, որ եթէ հայ մարդը կապված է Էջմիածնի հետ ամուր կերպով, դրա գլխաւոր պատճառներից մէկը նա է, որ հայ ժողովուրդը ունի ընտրական ձայն հոգևոր ծխ. համայնական գործերում։

Ժամը 6-ին ուրախ ճաշկերոյթը վերջացաւ։ Ժամը 6-ից քառորդ անց՝ Վեհը իջաւ եկեղեցի և ժողովրդին օրհնելուց յետոյ, կեցցէների տարափի տակ մտաւ իր շքակառքը և ժամը 7-ին հասաւ կայարան ու հանգիստ առաւ կայսերական օթեակներում 10 րոպէի չափ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ *)

—o—

ԱՆՑԵԱԼԸ

Վարժարաններու բացումը.—Երեք Ընկերութիւններն ալ կաշխատին։ Դպրոցներ կը բացուին և երկու տարուան մէջ անոնց Թիւը կը բազմապատկուի։ Արհեստանոց մը կը բացուի Մուշի Առաքելոց վանքի մէջ ու վարժապետանոց մը Վանի Այգեստանի մէջ։ Կիլիկիոյ ու Մեծ-Հայքի ամեն կողմերը ցանցի նման կը սփռուին նորաբաց վարժարանները, որոնց Թիւը 1880-ին սկիզբները, միութեան վաղընթաց պահուն, 23-ի կը հասնի։

Այս երեք Ընկերութեանց գործունէութիւնը երբ իրական արդիւնքով երեւան կուգան, երբ դպրոցներու բացումն ու անոնց տարեկան գործունէութեանց հաշիւներն ու տեղեկութիւնները կը հրատարակուին, համակրանքը այնքան կը շատնայ, որ ընդհանուր հոսանք մը կը ստեղծուի և ամեն կողմէն միութեան հրաւէր կը կարդացուի։ Արարատեանը միանալ չուզեր։ Ան ունի Արծրունիի հոյակապ աջակցութիւնը, ողբացեալ Նահատակ Արփիար Արփիարեանի սրտացունց գրիչը, վարժարաններու աւելի մեծ Թիւ մը և աւելի խոշոր դրամագլուխ մը։

Բայց միւս երկու Ընկերութիւններն ալ անգործ չեն։ Անոնք կաշխատին, կը տքնին, պարահանդէսներ կուտան ու վառ կը պահեն համակիր ժողովրդի աջակցութիւնը, սակայն միութեան մէջ կը տեսնեն աւելի ընդարձակ ու դրական գործունէութեան մը ոյժը։ Դպրոցասիրաց-Արևելեան Ընկերութեան կողմէ Յովհաննէս Շահնազարի նման կորովի անձնաւորութիւն մը Կովկաս կը մեկնի**), հոն Արծրունին համոզելու և երեք Ընկերութեանց միութիւնը իրականացնելու համար։

Գրիգոր Արծրունի հոյակապ ժեստ մը կընէ, գրաւորապէս խոստանալով որ պատրաստ է նուազագոյն չափով տարեկան 12,000 րուբլիի նպաստ մը ապահովել Ընկերութեան, եթէ բաղձացուած միութիւնն իրագործուի, ու խթան կը հանդիսանայ Ընկերութեանց միացումին։

Ընկերութեանց միացումը. — Ամենքը միութեան ոյժ կուտան, ջանք կընեն, մինչև որ վերջապէս հեղինակաւոր ձայն մը այդ կապը կը հաստատէ։ Ներսէս Վարժապետեան, օրուան պատրիարքը, այդ մեծ հայրենասէրը, որ երեք Ընկերութեանցն ալ աջակից, գործակից ու պաշտպան եղած էր, կը յաջողի իրար քով բերել ու օրհնել այն միութիւնը, որ ինչպէս անցեալին ու ներկային, այնպէս ալ ապագային համար կոչուած է ազգային կրթութեան ապաւէնը ըլլալու։ «Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնք» պաշտօնապէս կը յայտարարուին 1880 յունիս 11-ին։

Երբ «Արարատեան», «Դպրոցասիրաց-Արևելեան» և «Կիլիկեան» Ընկերութիւնները կը միանային վերջնականապէս 1880-ին, առաջինն ունէր 11, երկրորդը՝ 5, իսկ երրորդը՝ 8 վարժարան։ Նոյնպէս ուրպէս պատրաստ դրամագլուխ առաջինն ունէր 3306.88 օսմ. ոսկի, երկրորդը՝ 1386.28 օսմ. ոսկի, իսկ երրորդը՝ 422.43 օսմ. ոսկի և միևնոյն ատեն Այվազովսկիի մէկ գեղեցիկ ու մեծադիր ծովանկարը, որ ապա վիճակահանութեան դրուելով 200 օսմ. ոսկիոյ գումար մը բերաւ Ընկերութեան գանձին։ Միացումէն յետոյ աւելի զօրաւոր Թափով մը Միացեալ Ընկերութիւնը ձեռնարկեց գործի ընդարձակման ու տարածման։ Ո՛չ կամքը կը պակսէր, ո՛չ աշխատանքը և ո՛չ ալ ընդհանուր համակրութիւնը։ Պահանջը անհամեմատ մեծ էր, քան այն հնարաւորութիւնները, զորս Միացեալի կեդրոնական վարչութիւնը կարող էր իրագործել։ Գաղափար մը տալու համար, թէ որքան խոր տգիտութիւն կը տիրէր Հայաստանի գիւղերու մէջ, յիշատակենք միջադէպ մը։ Այդ ատեններ Միացեալի Վասպուրականի փոխ-տեսուչը հայ գիւղերէն մէկը կայցելէ վիճակագրելու և տնօրէն ժողովին հաղորդելու համար գիւղին կրթական վիճակը։ Գիւղացիները անգիտակ գործին իսկութեանը՝ կը կասկածին, թէ Միացեալի ներկայացուցիչը զիրենք կը ցուցակագրէ, որպէսզի իրենցմէ զինուոր առնուի ապագայ ազատ Հայաստանի համար։ Դժուարաւ գիւղին քահանան կը համոզէ պանոնք համակերպելու։ Բայց հազիւ թէ փոխ-տեսուչը վիճակագրութեանց ցուցակները գրպան դրած կը պատրաստուի մեկնելու, գիւղացիները վրան կը յարձակին, կը գանակոծեն և կը փորձեն Թուղթերը առնելով պատառ-պատառ ընել։ Դժբաղդ վիճակագիրը հազիւ թէ կը ճողոպրի անոնց ձեռքէն։

Պատկեր մըն է այս՝ այն ատենուան հայ գիւղացիին հոգեկան վիճակին ու մտայնութեանը։ Որքա՜ն փոխուած են հիմա ժամանակները։

Հայաստանի ու Կիլիկիոյ մէջ չկայ այսօր ամենահեռաւոր ու ամենայետնեալ անկիւն մը, որ դպրոցի պէտքը չզգայ ստիպողապէս և լոյս ու կրթութիւն չխնդրէ նոյնքան Թախանձանօք, որքան եթէ ապրելու համար հաց խնդրէ։

Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնք միացման Թուականին իսկ կը ձեռնարկեն աւելի կանոնաւոր ու աւելի դրական վիճակի մը մէջ դնել գաւառի վարժարանները՝ անոնց Թիւը կրկնապատկելով և գործունէութեան ամբողջ դաշտը կրթական երկու անջատ շրջանակներու բաժնելով—ա) Մեծ Հայք և բ) Կիլիկիա։

Տեսչութիւնք եւ կրթական գործը.—Մեծ Հայոց վարժարաններու տեսչութեան կը կոչուի տարաբաղդ հալածականը Մկրտիչ Սարըեան, կայսերական լիսէի շրջանաւարտ և Դպրոցասիրաց-Արևելեանի գործօն անդամներէն մին, և կեդրոնը կը հաստատուի Մուշ։ Փոխ-տեսուչներ կը նշանակուին իրեն Տարօնի, Վասպուրականի և Տուրուբերանի շրջանակներու համար։ Կիլիկիոյ ընդհ. տեսուչ կը կարգուի Գրիգոր Սանտալճեան, կարող և անձնուրաց գործիչ մը, որ իր սրտին ու հոգւոյն բոլոր Թափովը գործին կը փարէր, բայց դժբաղդաբար ատեն չունենար փափագուած չափովը ծառայելու Ընկերութեան, որովհետև հազիւ գործի սկսած՝ դաժան հիւանդութեան մը զոհ կերթայ Թափուր Թողլով պաշտօն մը, զոր դժուար կըլլայ այլ ևս լնուլ այն արժանաւորութեամբ, որով և կիլիկեան վարժարանները տնօրէն դասատուներով կը կառավարուին այնուհետև։

Այս եռուզեռ գործունէութեան հետևանքով երեք-չորս տարուան ընթացքին մէջ Ընկերութիւնը կը հասնի գնահատելի արդիւնքի մը, և վարժարաններու Թիւը կը բարձրանայ 47-ի, որոնց մէջ կը պաշտօնավարէին 115 ուսուցիչ և կը սովրէին 2822 աշակերտ-աշակերտուհիներ։ Ամենէն փայլուն ժամանակն էր այս հալածանքէն ու կործանումէն առաջ։ Ընկերութեան բիւջէն այս վարժարաններու համար տարեկան 3000 օսմ. ոսկին կանցնէր։ Եկամուտի գլխաւոր աղբիւրներն էին միանուագ նուէրներ, կանոնաւոր բաժանորդագրութիւն Կ. Պոլսոյ մէջ ու գաւառները *) և տարեկան պարահանդէսը։ Միևնոյն ժամանակ, ինչպէս հիմա, նոյնպէս և այդ շրջանին, որպէսզի տեղացիները ինքնօգնութեան վարժուին, Միացեալ Ընկերութիւնը մասնակցութեան բաժին մը կը ստանար այն գիւղացիներէն, որոնք կարող էին տարեկան որոշ նպաստ մը վճարել **)։ Չմոռնանք ըսել նաև թէ Ընկերութեան հրատարակած դասագրքերը, մասնաւորապէս «Մայրենի լեզուները», կանոնաւոր եկամուտ մը կը բերէին Ընկերութեան։

Ազգանուէր եւ Դպրոցասիրաց. — Չենք կրնար զլանալ մեր համակրանքն ու գնահատումը և Ազգանուէր Հայուհեաց Ընկերութեան, որ իգական սեռի կրթութեան տարածման գերագոյն ճիգն ունեցաւ Միացեալին տրամադրելով տարեկան որոշ գումար մը, որով իգական վարժարանները կը կառավարուէին գաւառներու մէջ *)։ Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնն ալ աքանչելի ծառայութիւն մը կը մատուցանէր պատրաստելով վարժուհիներ, որոնցմէ շատերը սիրայօժար գաւառ կերթային Միացեալ Ընկերութեանց վարժարաններուն մէջ ծառայելու համար։

Միացեալի կրթական ուղղութիւնը.—Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը կրթական նոր ուղղութիւն, նոր դրութիւն մը մտցուց գաւառներու մէջ։ Առաջ գաւառական հոս ու հոն ցրուած ցանցառ վարժարանները Սաղմոս, Ժամագիրք ու Նարեկ կը կարդացնէին, ուրպէս կատարումն գիտութեանց. դասարանական դրութիւնը գոյութիւն չունէր և անկարգ, անկանոն, խառն ի խուռն էր ամեն ինչ. ոչինչ կար նպաստող իրական դաստիարակութեան ներմուծման և միջավայրի ազնուացման։ Միացեալը մանկավարժութիւն մտցուց գաւառը ու գաւառական տղուն ձեռքը տուաւ «Մայրենի լեզուներն» ու նոր ոճով գրուած դասագրքեր՝ Անոր ուսուցիչները տարբեր կը հագուէին, ապրուստի ու վարուելակերպի տարբեր եղանակ մը ունէին, և այս բոլորը բաւական էր օրինակ հանդիսանալու, և նմանողութիւնը, բնական հետևանքով, այս քաղաքակրթական նոր հոսանքը կը տանէր կը ծաւալէր Միացեալի վարժարանը գտնուած գիւղերու մէջ և անկէ դուրս ալ ամբողջ գաւառները։ Միացեալը հեղինակութիւն մը դարձած էր գաւառին համար, ու այս բանը իր փրկաբար հետևանքը կունենար։

Անիկա այնքան մեծ համբաւ շահած էր ամեն կողմ, որ պատրիարքարանէն վեր իշխանութիւն մը նկատուած էր գիւղացիներէն, որոնք շատ անգամ զուտ ազգային կամ անհատական գործերու համար ալ կդիմում կընէին իրեն սխալմամբ՝ իրենց ցաւերուն դարման փնտռելով անկէ։

*) Տես «Մշակ» № 132.

**) Յովհաննէս Շահնազար Կովկաս գտնուած ժամանակը Էջմիածին ալ կը հանդիպի և Գէորգ Դ. կաթողիկոսը կը համոզէ Ալաշկերտի համար հաւաքուած և աւելցած դրամին տոկոսը իրենց Ընկերութեան միջոցաւ տեղւոյն վարժարանին յատկացնել։ Մինչև հիմա կը ստացուի այդ դրամը, որուն գումարը կը հասնի մօտաւորապէս տարեկան 70 օսմ. ոսկւոյ։

*) Մասնաճիւղեր կը գտնուէին Ռոդոսթօ, Մալգարա, Նիկոմիդիա, Ադաբազար, Ֆիլիպէ, Երուսաղէմ, Սոֆիա, Չմշկածագ, Բերրի (Չարսանջակ) Սղերդ, Բրուսա և Իզմիր։ Ռօբէրտ Գոլէջի աշակերտներն ու շրջանաւարտները տարեկան որոշ գումար մը վճարելով կը հոգային Ընկերութեան վարժարաններէն մէկուն տարեկան ծախքը։ Կովկասի, Ռումանիոյ, Աւստրօ-Հունգարիոյ, Անգլիոյ և այլ տարաբնակ հայերը պարբերական հանգանակութիւններով շարունակ կը սատարէին Ընկերութեան կրթական ձեռնարկներուն։

**) Հալէպցիք իրենց երկու վարժարաններուն համար տարեկան 140 ոսկի նպաստ կուտային և ադանացիք ալ կը հոգային իրենց վարժարաններուն բոլոր նիւթական ծախքերը, իսկ Ընկերութիւնը ստանձնած էր միայն կրթական ու բարոյական հսկողութիւնը։

*) Ազգանուէր Հայուհեաց տարեկան նպաստը 210 օսմ. ոսկի էր։ Սոփեայ Յանձնաժողովը կուտար տարեկան 120 օսմ. ոսկի։ Իսկ Ալաշկերտի համար Էջմիածնէն կառնուէր տարեկան 70 օսմ. ոսկի։

Այստեղ Ց. Սաղաթելեան վերջին մնաք և գնաք բարևի խօսքն ասաց, յուսալով որ վէճը իր վրա դրված մեծ յոյսերը կիրառգործէ ի մխիթարութիւն ազգի։ Վէճը իր վերջին օրհնութիւնը տալով ժողովրդին՝ մտաւ վագօն և ժամը $7^1/_2$-ին ճանապարհվեց Մոսկվա։

Ականատես

ԱՅԼԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻ ՓԱՍՏ ԵՒՍ

Յունիսի 17-ին «Հօրիզոն» թերթում, «Գծեր» վերնագիր կրող յօդուածում, Ղազարեան պատախեսում է բժիշկ Մելիքեանին, թէ ինչու վերջինս համարձակվել է Լ. Տիգրանեանի՝ Վանքի եկեղեցում կատարած վայրենի արարմունքը լրագրութեան նիւթ դարձնել և հրապարակօրէն բացատրութիւն պահանջել։

Եւ Ղազարեանը ծաղրելով բժշկի այդ գովելի քայլը՝ պատալօժիկ տիպերին յատուկ եզրակացութիւններ է անում, թէ «դեռ վաղ է դատապարտել պ. Տիգրանեանին, քանի որ հասարակութիւնը ընտրութեան վճիռը չէ տուել», այսինքն ուզում է ասել, որ եթէ Վանքի ծխականները այդ պարոնին պատուիրակ ընտրեցին, ուրեմն և վայրենութիւնն էլ համարվում է մեծ սխրագործութիւն։

Ապա սա պատալօգիա չէ՞։

Ցաւալին այն չէ, որ մօքի սնանկների այդպիսի տիպեր մեր մէջ գոյութիւն ունեն, այլ այն, որ հասարակական մի օրգան, ինչպէս «Հօրիզոն» թերթի շէֆերն են յորջորջում իրանց լրագիրը, թոյլ է տալիս այդպիսի նիւթեր զետեղել իր էջերում։

Այո, շատ ցաւալի երևոյթ է, որ մի օրգան այսպէս է դաստիարակում հասարակութեան. և հեռու չէ այն օրը, որ այդ հասարակութիւնը կը դառնայ խուժան...

Եւ Ղազարեանը հաւատում է դրան. եթէ չը հաւատար, չէր ասի, որ պէտք սպասել հասարակութեան քուէին։

Լաւ է, որ հասարակութեան քուէն չարդարացրեց Լ. Տիգրանեանի արարքը, նրան պատուիրակ ընտրելով. հակառակ դէպքում պիտի գայինք այն սոսկալի եզրակացութեան, որ հայը այլասերման առաջին շրջանում է գտնվում։

Մի օրգան, ինչ ուղղութեան էլ պատկանելիս լինի, պիտի պայքարի ազնիւ միջոցներով, որովհետև պայքարը այն շինարար բոյժն է, որի մէջ ընդհարվելով զանազան իդէօլօգիաներ՝ զտվում, մաքրվում են, ինչպէս ժանգոտած երկաթը դարբնոցի քուրայում։

Պատմական հանգամանքները հային բերել խոթել են եկեղեցու կամարների տակ, և նրա մեծ մասը իր փրկութիւնը այդ եկեղեցու էջն է որոնում. թող որոնի. իսկ ով որ այդ սկզբունքը չէ ընդունում, չը պիտի միջամտի նրա գործերին։

Թող մեռելները իրանց մեռելներին թաղեն. իսկ թէ հին դարերի լալկան կանանց նման ուզում էք «վայմըն բրաւօ» երգել, այն ժամանակ մի կեղծէք, մի լցնէք ձեր թերթի էջերը սօցիալիստական գաղափարներով. իջէք այդ Պառնասից։

Բայց ոչ. «Հօրիզոնի» շէֆերը իրանց Ղազարեաններով խօսում են միջոցների մէջ խտրութիւն չը դնելու քաղաքականութեան մասին, միայն թէ նպատակներին հասնեն, մի քաղաքականութիւն, որ վաղուց է դատապարտված։

Իսկ ընթերցող հասարակութիւնը չը հասկանալով այդ պարոնների լարախաղացութիւնը՝ ընկնում է թիւրիմացութիւնների, սխալ հասկացողութիւնների մէջ, որի հետևանքը այսօր մարմին է դարձել հայ իրականութեան մէջ յանձինս Ղազարեանների և նրա նմանների և այն խուժանապետների, որոնք կրթված մարդու սքեմա հագած՝ կոկորդ են սեղմում մեր բոլոր հիմնարկութիւնների մէջ, մինչև անգամ և՛ եկեղեցում...

Սիւլլա

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկել է քաղաքագլխին անմիջապէս ձեռնարկել ընտրողների ցուցակները կազմելու գործին Պետական չորրորդ Դումայի ընտրութիւնների առիթով։ Այդ ցուցակները պիտի կազմված լինեն ոչ ուշ քան օգոստոսի 8-ը։

— Ինչպէս լսում ենք, մօտ օրերս ձեռնարկվելու են էջմիածնապատկան հողերի ոռոգման համար Զանգուից էջմիածին տարվող առուի փորելու աշխատանքներին։ Աշխատանքների անմիջական վերահսկողութեան համար հրաւիրված է տեխնիկ Քարտաշեան։

— Ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն թոյլ է տուել մի խումբ անձանց առաջիկայ դպրոցական տարվայ սկզբից Հալաբարում բանալ իգական մասնաւոր չորսդասեան պրօգիմնազիա։

— Ամառային արձակուրդների պատճառով քաղաքային խորհրդարանի վերջին նիստը տեղի ունեցաւ յունիսի 18-ին։ Խորհրդարանի այժմեան կազմը առաջին կիսամեակի ընթացքում ունեցել է 32 նիստ, քննելով 246 գործ։

— Ամառային արձակուրդներից յետոյ Թիֆլիսի քաղաքային խորհրդարանի նիստը տեղի կունենայ սեպտեմբերի 10-ին։

— Թիֆլիսի պրօժեկտօրներից մինը դիմել է Գ. Փիրումեանին՝ մի քանի դերասանների և հայկական սեկցիայի դերակատարների մասնակցութեամբ պատրաստել և խաղալ «Քրիստին!» պիէսը սինեմատօգրաֆի համար։ Արդէն պատուիրված է եղբ. Պաթէի գործարանին նեգատիվի համար 1200 մետր լենտ։

— Յունիսի 18-ին կայացած Վրաց մէջ Գրագէտ. Տարածող Ընկերութեան տարեկան ժողովի ժամանակ Ընկերութեան եկամուտը հաւասարեցված է 18,200 րուբլու։ Նոյն ժողովը որոշել է յանձնարարել Ընկերութեան գլխաւոր վարչութեանը առաջիկայ տարվայ ընդհանուր ժողովին ներկայացնել մի զեկուցում Ընկերութեան անդամավճարների նուազեցման նկատմամբ։ Ընդհանուր ժողովը վերջում Ընկերութեան պատուաւոր անդամ է ընտրել բազուեցի նաւթարդիւնաբերող Ե. Մանսվետովին։

— Յունիսի 19-ին, երեկոյեան, Թիֆլիսում որոշ մասերում տեղաց յորդ անձրև, մինչդեռ, օրինակ, Մուշտայիդում և նրա մօտակայքում չէ եկել և ոչ իսկ մի կաթիլ։ Անձրևը տևեց մօտ $^3/_4$ ժամ։

— Թիֆլիսի հեռագրատունը յունիսի 25-ից տեղափոխվում է նոր կառուցված շէնքը, որ գտնվում է Վօյեննայա փողոցում։

— Պետերբուրգում—առաջինը Ռուսաստանում—բացվելու է մօտ ապագայում փայտային առևտրի գործերին նուիրված բօրսա։

— Վրաց Ֆիլարմօնիական Ընկերութեան վարչութիւնը իր երաժշտական դպրոցի դաշնամուրի դասարանի համար որպէս դասատուներ հրաւիրում է Գ. Կիկօձէին և Ն. Բաբասինովին։ Վարչութիւնը դպրոցի համար վարձելու է նոր շէնք Կօրգանովսկայա փողոցում։

— Տրամվայի վրա հսկող քաղաքային խորհրդարանական մասնաժողովը անօնիմ ընկերութեանը տուգանել է 142 րուբլով, պայմանագրով պահանջվող վագոնների թիւը բաց թողնելու համար։

— Նոյն մասնաժողովը որոշեց վագոնների նոր ուղեկարգ նշանակել Երևանեան հրապարակից մինչև Դիդուբէի եկեղեցին, որով վագոնները առանց փոխանցման պիտի գնան յիշեալ տեղը, անցնելով Նիկօլայեվսկի և Վերայի կամուրջներով։

— Զուգդիդիում 9 աւազակներ յարձակվում են գործել շերամի սերմ գնող Իմամովի վրա։ Սպանելով նրան և երկու գործակատարներին, այլ և վիրաւորելով մի պահակի, յարձակուող գործողները, որոնք բոլորն էլ մահմեդականներ են եղել, տարել են 10,000 րուբլի։ Այս դէպքի շնորհիւ շերամի առևտրով պարապողների շրջանում սարսափ ընկնելով, նրանք դադարեցրել են առևտրական բոլոր գործառնութիւնները։ Կասկածով ձերբակալված են 3 տեղացիներ։

— Ատրճանակի վեց հարուածով Բագուում սպանվել է վաճառական Կոսամովը։ Ձերբակալված է կասկածի հիման վրա մի մարդ։

— Յունիսի 19-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին Թիֆլիսաբնակ Լիւբօվ Ռօմանովան Բեբուտովսկայա փողոցով անցնելու ժամանակ ընդունեց նաշադիրի ոգի ինքնասպանութիւն գործելու նպատակով, սակայն շուտափոյթ օգնութիւն ստանալով կարելի եղաւ նրա կեանքը փրկել։ Ինքնասպանութեան պատճառները դեռ ևս պարզված չեն։

— Յունիսի 19-ին Թիֆլիսեցի վաճառական Կօնստանտին Օսկօպիլին յայտնեց ոստիկանութեան, որ իր ազգական Սօլոմօն Ջիվաձէն իրան վէրքեր է հասցրել դանակով։ Վիրաւորողը ձերբակալված է։

— Յունիսի 19-ին, երեկոյեան, Կոտեվա ազգանունով մին կին, իրան վատ զգալով, նստել էր Կախէտինսկայա փողոցի տներից մէկի առաջ։ Հիւանդացածը հիւանդանոց տարվելով՝ մեռաւ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Հայ Էջեր», Արշակ Չօպանեանի, պատկերազարդ, Պարիզ, 1912 թ., էջ 120, գ. 5 ֆր.։

Պ. Արշակ Չօպանեանի գործունէութիւնը մեր աշուղական ու աշխարհիկ բուռած գրականութեան մէջ, կամ մանաւանդ ամեն գրական կամ արուեստի գործերուն մէջ, որ արժէք մը ունին, արդէն ամեն սահմաններէ անդին կանցի։ Նա կընկղմէ իր մէջ գրեթէ քիչ քիչ իր գրական քննադատի, հրապարակագրի և բանաստեղծի բոլոր ձիրքերը, այնքան գրաւուած կերևի համայքովը, զոր ունին այս կարգի ուսանաւորները մերթ իրենց չքնաղ գեղեցկութեամբը, կամ զանոնք վեր հանելու ու ըմբոշխնել տալու մասհատութեամբ։ Ներկայս արդէն երրորդ հատորն է, որ Չօպանեան կը հրատարակէ գրականութեան այս աշխարհին մէջ, բոլորն ալ ծանօթագրուած ու ընդարձակ ներածութիւններով բացատրուած։ Նահապետ Քուչակէն վերջ, Յովհաթան Նաղաշէն վերջ, մենք ունինք հիմա «Հայ Էջերը», տեսակ մը ծաղկաքաղ հաւաքածոյ, ուր հաւաքուած են մեր այս մոռցուած գրականութեան շատ էջեր։ Գանձասացներու, երգիչներու և ուրիշ չնաշխարհիկութեանց շատ էջեր դեռ նա հրատարակած է իր անմոռանալի «Անահիտներուն» շարքին մէջ. բայց զանոնք աւելի հատընտիր ու չքնաղ կերպով չէ հաւաքած՝ բայց եթէ այս «Հայ Էջերուն» մէջ, ուր մեծ մաս մը կայ մեր լաւագոյն գրականութեան։

Մեզ կը հետաքրքրեն նաև գեղեցիկ կլիշէները, զորս ագուցած է «Հայ Էջերուն» մէջ։ Չօպանեան զատոնք լուսանկարած է Էջմիածնի այլ և այլ թանկագին ատարկաներէն ու եկեղեցական սպասներէն։ Այս պատկերները բնաւ կապ չունին բնագրի կտորներուն հետ. բայց «ինչ փոյթ, չէ՞ որ հաւասարապէս հայ տաղանդի արտադրութիւններ ըլլալու կապն ունին» կը հարցնէ վայելչապէս Չօպանեան։ Եւ արուեստագէտի աչքով է որ կը դիտենք այս պարսկական կամ արուայիկ նազաշով դոները, այս գրեթէ գոթական կաթողիկէները այնքան քրիստոնեայ և հազիւ զարգացած, վայրագոյրներու այս սուրբերը այնքան նախնական ու մերթ բիւզանդական արուեստով, և այս փաղփիւնութիւնները խաչերուն ու խաչկալներուն՝ որ այնքան ոսկի ու նշոյլ ունին իրենց շուրջը։ Բոլոր այս բաները իրենց ազդեցութիւնն ունեցած են նաև այս «Հայ Էջերու» բովանդակած գրականութեան վրայ, ուր կայ քրիստոնէական ոսկի, արաբական զարդ ու մերթ պարսկական լեզու։ Բիւզանդականը կամ նախնականը անոնց մէջ ամենէն անխառն տարրն են, և ամենէն աւելի օրինաւորապէս քրիստոնեայ։

Ընդարձակ ներածութեանը մէջ Չօպանեան ջանացեր է միանգամայն ընել թէ պատմական և թէ գրական քննադատութիւն։ Անվիճելի է, թէ Չօպանեան վերին աստիճանի ձեռնհասութիւն ունի գրուածքի մը գեղեցկագիտական արժէքը ճանչնալու և վեր հանելու, և անոր գեղեցիկ կտորները, այսպէս ըսելու համար, ըմբոշխնելու և ըմբոշխնել տալու։ Բայց մերթ այս մասին մէջ ալ երբ իրեն պակսած են բաւական ծանօթութիւններ տողերու ճիշդ հասկացողութեան համար, իբր բնագրով մը այնուհանդերձ կը գուշակէ անոնց բովանդակած համայքը։ Այսպէս՝ քիչ մը խառն խօսելով ԺԲ., ԺԳ., ԺԴ., ԺԵ. քերթուածներուն վրայ, ամենքն ալ մեքենական կազմութեամբ նոյն արուեստով գրուած, կը յիշատակէ անոնց մէջէն յետագայ գերազանց տողերը, առանց ըսելու թէ ինչու համար անոնք այնքան դիւցազնական են.

Քաջանց տանէն բերած զու ինձ խըլյակս

. . . .

Կապուտն է մեզ վկայ որ կու ածէիմ զքեզ.

Նոյն տաղերը անոր համար ամբողջ քերթուածքներ կարծեն, որովհետև անոնք արդէն մաս մը կը կազմեն ամբողջ դիւցազներգութեան մը, ազգային վէպին՝ Սասմայ ծռերուն կամ Ջօջանց տան, զոր երգիչը ուրիշ փոփոխակով մը Քաջանց տուն կը կոչէ, և որուն գեղեցիկ կապոյտ ձին վկայ կը կանչէ իր սիրոյն, ինչպէս ժամանակաւ Աքիլլէս կերդնուր իր Աշխէտովն ու Ճայիկովը[1]։ Ես կարծեմ թէ բոլոր այս կտորները՝ հակառակ հեղինակներու տարբեր անուանակոչութեան՝ նոյն անձն են. և անուններու տարբերութիւնը պարզապէս շփոթութեան արդիւնք է։

Իբր պատմական քննադատութիւն՝ ներածութիւնը անթերի չէ. դժուար է ճիշդ տեղեկութիւններ գտնել և տալ ժամանակի մը մասին, ուր շատ անգամ հեղինակներու անունները լոկ քանի մը տողերու կառչած մեզի կուգան, իբր ընկղմածներու կառափներ։ Ո՞վ եղած է Ֆրիկ մը, ինչ պարագայի մէջ հեռեկայ ուրիշ մը գրած է իր այսինչ տաղը, խնդիրներ են դժուարին լուծելու կամ բոլորովին անկարելի, երբ մանաւանդ մարդ բաւական միջոցներ չունի ձեռքին տակ։ Նկատելի ունենալով կտորներու բազմութիւնը, զոր կը շօշափէ Չօպանեան այս ներածութեան մէջ, այնքան կը ծանրանայ խնդիրը։ Կրնար թերևս քիչ մը աւելի ճիշդ տեղեկութիւններ տալ միջնադարեան վէպի ոլորտին վրայ, «Պղնձէ քաղաքին», «Հարմունք աղջկան», Ֆարմանի «Ասման» վէպերուն վրայ, եթէ խորհուրդ հարցուցած ըլլար մեր յօդուածներուն այս նիւթերուն վրայ[2]։ Անտարակուսելի է՞ գէթ, թէ «Պղնձէ քաղաքին» թարգմանիչը Առաքել Շիրակվանցին է ԺԲ—ԺԳ դարուն։

Բայց եթէ Չօպանեանի կարելի չէ եղած ճիշդ ու մանրամասն տեղեկութիւններ տալ իւրաքանչիւր հեղինակի վրայ, շատ յաջող կերպով սահմանած է մթնոլորտը այս «Հայ Էջերու» ցուցահանէսի սրահներուն, անոնց ոգին զգալու համար։ Ֆրիկ գեղեցիկ է և իր տողերու ոգին կը թափանցէ սրտերու մէջ։ Քանի մը սիրային երգեր, մանաւանդ Պաղտասար դպրին, քիչ մը թիւրքական են, որոնց բառերով ալ խառն են։ Ասկէ զատ սոյն հեղինակը համեմատութեամբ նոր մըն է և մանաւանդ լատինաբան մը։ Վերջին տաղը, «Սիրտ», իր լեզուովը արդէն շատ դասական է և դուրս աշուղական բուռած երգերու սահմանէն։ Ականախտիղ են Յովհաննու Մկրտչին գլխատման տաղերուն մէջ Հերովդիադայի աղջկան պարին նուիրուած տողերը, որոնցմէ մէկուն մէջ, ապահովաբար...

[1] Ի դէպ՝ «Սասմանց տուն» ազգավէպին փոփոխակներէն ոմանց մէջ յիշուած «Քոսա վարդապետ» կամ «Գնկան չոբով վարդապետ», որ կընկերանայ խաչապաշտ թագաւորի աղջկան՝ կռապաշտ թագաւորին տունը, երբ մտերիմ խորհրդական, իբր մօտիկ իգական ազգականներէն մէկը չէ, ինչպէս կը կարծէ հմուտ ազգագրող Չիթունին (տես «Բազմ.», 1911 էջ 237), այլ լատին անմօրուս վարդապետ մը, որոնք սովորութիւն ունէին իբր խոստովանահայր խորհրդակից ընկերելու իշխանուհիներուն։ Հայ ազգավէպին մէջ խաչակրաց շրջանէն կարևոր տարր մը կայ։

[2] Տես «Բազմ.», 1906 թ., էջ 298—303 և 341—347։

Եւ այս չէր պատճառը, որ ամեն տեղ՝ Միացեալի տեսուչները, ուսուցիչներն ու ներկայացուցիչները սիրով կընդունուէին։ Միացեալի տեսչի մը այցելութիւնը դէպք մըն էր իրօք։ Ամբողջ գիւղը ոտքի կելլէր դիմաւորելու դաստիարակութեան ներկայացուցիչը՝ հայ շինականին մեսիան։ Կուսակալներ, միւթէսարըֆներ, կայմականներ և ուրիշ պետական պաշտօնեաններ այս իսկ համակրանքի ու ազդեցութեան պատճառաւ էր, որ մեծ կարևորութիւն կուտային Ընկերութեան ներկայացուցիչներուն, շատ անգամ օրերով հիւրասիրելով զանոնք իրենց բնակարաններուն մէջ և կերպով մը անոնց յանձնարարութիւնը խնդրելով Պոլսոյ վարչական շրջանակներուն մէջ, շատ անգամ ալ շատ կարևոր խնդիրներու առթիւ՝ անոնց խորհրդակցութեան կը դիմէին։

Կասկածներ Միացեալի դէմ.—Երբ Հայոց Միացեալին գործը օրէ-օր կը զարգանար, կը ծաւալէր և կը խոստանար փայլուն ապագայ մը ցեղային միատեսակ ու միահամուռ դաստիարակութեան, քաղաքական փոփոխութիւնները կուգային մթագնելու Հայաստանի հորիզոնն և օր մը խորտակելու բոլոր քաղաքակրթական, զարգացողական և տնտեսական ձեռնարկները և մինչև իսկ ամբողջ ցեղի մը կեանքը։ Հայոց Միացեալին գործն ալ վտանգի մէջ էր։

Վերածնութեան այս հսկայ գործն ալ սուր փուշ մը կը դառնար Աբդիւլ-Համիդի աչքին ու կեդրոնէն հրահանգ կերթար գաւառները հետապնդելու բոլոր հայկական ձեռնարկները։ Արևելեան Ռումելիի միացումը Բուլղարիոյ հետ բռնապետին կասկածները գրգռուած էին։ Միացեալը այս անարդար կասկածանքի դժբաղդ զոհը դարձաւ։

Եըլդըզի շրջափակին մէջ այն կարծիքը գոյացած էր, թէ Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը կրթական անուան ներքև հզօր յեղափոխական կազմակերպութիւն մըն էր։ Բացուած դպրոցները միայն ձևականութեան և երևոյթները փրկելու համար էին։ Կը կասկածուէր, թէ Միացեալի ընդհանուր տեսուչները մէկ-մէկ յեղափոխական ներկայացուցիչներ էին, ուսուցիչները՝ զէրակատարներ, մեծ քանակութեամբ զէնք ու դրամ կը ղրկուէր ու կը բաժնուէր գիւղացիներուն, օր մը յանկարծական ապստամբութիւն մը պայթեցնելու և Հայաստանը անկախ հռչակելու համար։

Ասկէ աւելի վատ կասկած մը գոյութիւն չէ կրնար ունենալ։ Սուտ, սուտ, սուտ։ Միացեալը՝ իր կեդրոնական մարմինով ու ամբողջ կազմովը միայն մէկ իղձալ ունէր, մէկ ծրագիր, մէկ ուղղութիւն, այն է՝ կրթութիւն տարածել գաւառի մէջ։ Անոր հաշիւները բաց էին, տարեկան տեղեկագրերն ու վիճակացոյցները հրապարակ կելլէին, և նոյն իսկ կառավարութիւնը շարունակ կեդրոնէն գաւառ ղրկուած թղթակցութիւնները կը բանար և կը կարդար, ու օր մը օրանց յեղափոխական, ապստամբական բառ մը անգամ չգտաւ անոնց մէջ, ոչ իսկ այն անմեղ բառերը, որ բռնապետական այդ դժոխային օրերուն կախաղան կը բարձրացուէին։ Սակայն կասկածը կը մնար, և միշտ այն հաւատքը կար, թէ հայ կազմակերպութիւնը սքանչելիօրէն զաղտնի կը գործէ ու կառավարութիւնը անկարող կը գտնուի դաւադրութիւնը երևան բերելու։

Վանայ վարժապետանոցը արդէն փակուած էր 1881 սեպտ.-ին։ Փակման գլխաւոր շարժառիթը նիւթականին չափ և անկէ աւելի քաղաքական նախազգուշութիւնն էր *)։ Տեսուչ Մկրտիչ Փորթուգալեան անկէ յետոյ երկու տարի ևս շարունակեց «Կեդրոնական վարժարան» անուան ներքև, և երկու տարիէ յետոյ՝ 1884-ին կառավարութիւնը փակեց այդ հաստատութիւնը և տեսուչը Պոլիս աքսորեց։

*) Վարժապետանոցի տարեկան ծախքը հազար ոսկիի բարձրացած էր։ Հոս յարմար չենք նկատեր խօսիլ այս հաստատութեան փակման առթիւ թէ այն ատեն և թէ յետոյ տեղի ունեցած թեր ու դէմ վիճաբանութեանց մասին։ Միացեալի պատմութիւնը ընդարձակօրէն պիտի հրատարակուի շուտով։ Մինաս Չերազ իր «L'Arménie»-ի, Արփիար Արփիարեան «Նոր Կեանքի» և Մկրտիչ Փորթուգալեան «Արմէնիայի» մէջ երկար հրատարակութիւններ ըրին այս առթիւ 1899-ին և 1900-ին։ Սակայն արժէ հոս յիշատակել, որ միայն չորս տարի գոյութիւն ունեցող այդ վարժարանը թէ Վասպուրականի և թէ այլ նահանգներու համար մատակարարեց պատուական ուսուցիչներ, որոնցմէ ոմանք մինչև այսօր ալ կը պաշտօնավարեն։ Կիլիկիոյ շրջանակի ընդհ. տեսուչ՝ տէր Միքայէլ Նաթանեան այս վարժարանի նախկին սաներէն է։

Հալածանք և ձերբակալութիւնք.—1885—1886 դպրոցական տարին ամենէն տագնապալի շրջանն եղաւ Միացեալ Ընկերութեանց համար։ Տեսուչներ ու ուսուցիչներ սկսան հարցաքննութեանց ենթարկուիլ ու դժուարութեանց մատնուիլ։ 1886 դեկտ. 15-ին՝ միևնոյն օրը ձերբակալուեցան Հայաստանի ընդհանուր տեսուչ Մկրտիչ Սարըեան Ալաշկերտի և օգնական տեսուչ Մարկոս Նաթանեան Մուշի մէջ։ Երկուքն ալ երկար ատեն բանտը մնացին առանց հարցաքննութեան և առանց գիտնալու, թէ ինչ էր իրենց դէմ եղած ամբաստանութիւնը։ Վերջէն աստնք աքսորուեցան առանց դատական վճռի։ Տարաբաղդ Սարըեան մինչև իր մահը անլուր հալածանաց ենթարկուեցաւ և իր մահկանացուն կնքեց տառապանքի ու թշուառութեան մէջ *)։ Իսկ Մարկոս Նաթանեան երկար ատեն Երուսաղէմ աքսոր մնալէ յետոյ ներման արժանացաւ։

Ձերբակալութիւնները ընդհանուր վհատութիւն առաջ բերին, և ամենքը կը վախնային, թէ կառավարութիւնը վճռած է կործանել Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը։ Վեհապետեան Ցարութիւն պատրիարք չափազանց զգուշաւոր դիրք մը բռնեց և տատամսեցաւ դիմումներ ընելու ի նպաստ Ընկերութեան՝ կասկածելով իր դիրքը խախտել կառավարութեան մօտ։ Համիդական հալածանքները հետզհետէ կը սաստկանային հայոց դէմ և մանաւանդ երթևեկութիւնը Հայաստանի մէջ գրեթէ անկարելի կը դառնար։

Այնու ամենայնիւ Միացեալի վարժարանները կը շարունակուէին։ Ընդհանուր և օգնական տեսուչներու ձերբակալումէն յետոյ Մուշի Ներսէսեան վարժարանի տնօրէն Միհրան Տամատեան**) կեդրոնէն ստացած հրահանգներուն վրայ՝ մասնաւոր շրջաբերականով մը բոլոր ուսուցիչներու գուժեց լուրը, յորդոր կարդալով իրենց գործը շարունակելու անձնուիրաբար։

*) Իզմիրի պանդուխտ մշեցիները ի յարգանս այս անձնուրաց կրթական մշակին համեստ տապանաքար մը դրին անոր շիրմին վրայ։ Իսկ տեղւոյն ազգայինները զաղտնի հանգամանքութեամբ մը նպաստեցին ողբացեալ Սարըեանի դժբաղդ այրիին ու որբերուն։ Տարաբաղդն Սարըեան իր մահկանացուն կնքեց Իզմիրի հիւանդանոցին մէջ 1909 յունվար 10-ին։

**) Միհրան Տամատեանը Ներսէսեան վարժարանի իր տնօրէնութեան պաշտօնէն հրաժարուելէ ետքն էր, որ անցաւ Սասուն, ժողովուրդը կազմակերպելու համար։ Յետոյ իրեն միացաւ Համբարձում Պոյաճեան (Մուրադ), և առաջին հայ յեղափոխական շարժումը պայթեցաւ Սասունի լեռներուն վրայ։

Եւ ո՞վ կը յուսահատէր։ Ընկերութեան վարժարաններուն մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներուն մեծ մասը Միացեալի նախկին սաներէն էին։ Անոնք նուիրուած էին իրենց գործին, անոնք խանդաղատանք մը ունէին իրենց alma mater-ի հանդէպ և պատրաստ չընկճուելու ոևէ արգելքի ու խոչընդոտի առջև։ Հալածանքի ու արհաւիրքի մէջ կրթական գործը կը քալէր դարձեալ։

Կեդրոնի տկարացումը.—Ընկերութեան կեդրոնական մարմինը նուազ կասկածանքի տակ չէր։ Թղթակցութիւնները նուազած էին, նուիրատուութիւնք ցամքած, այլևս տեղեկատուութիւններ ու տեղեկագրեր չէին հրատարակուիր։ Սպառողական ու վարանոտ մտայնութիւն մը կը տիրէր։ Վերջապէս՝ վիրաւոր ու հալածական՝ Միացեալը գնաց Ղալաթիոյ ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին ապաւինիլ, և անոր հովանիին ներքև շարունակել փոքր գործը։

Յեղափոխական շարժումը.—Կասկածները հետզհետէ կը զօրանային հայոց դէմ։ Արտասահմանի մէջ յեղափոխական հրատարակութիւնները բուռն պայքար կը մղէին համիդական ռէժիմին դէմ։ 1893-ին Կում Կափուի ցոյցը տեղի կունենար, և հակահարուածը կը կրէր Միացեալ Ընկերութիւնը, որ կառավարութեան աչքին յեղափոխական մարմին մը նկատուած էր պարզապէս։ Ընկերութիւնը կը ստիպուէր փոխել իր կանոնագրութիւնը և յարմարցնել ժամանակի պահանջին ու պարագաներուն։

Նոյն ատեն Մուշի մէջ երևան կուգար յեղափոխական կազմակերպութիւն մը, գլխաւորաբար Միացեալի նախկին սաներէն ու անոնց ընկերակիցներէն կազմուած։ Անմիտ հալածանքը մղած էր յուսահատ երիտասարդութիւնը ըմբոստանալու բռնապետութեան դէմ։ Շատերը կը ձերբակալուէին, կը բանտարկուէին ու կաքսորուէին։

1894-ին տեղի կունենար Սասունի առաջին ջարդը, ու հայութիւնը վտանգաւոր շրջանի մը մէջ կը մտնէր։ Արեան ու կոտորածի շրջան մը, թէև ամենուն սրտին մէջ յուսոյ նշոյլ մը կար և անձկանօք կը սպասուէր այն օրը, երբ բռնապետութիւնը պիտի մահանար։ Երջանիկ օրեր։

Ընդհակառակն յոյսերը կը ցնդէին, ու արհաւիրքի, սարսափի ու արիւնոտ հալածանքի օրերը կը յաջորդէին իրարու՝ շփոթելով հայութեան միտքն ու ցնցելով բոլոր ոսկեղինիկ երազները։

Մարդկային կեանքը ալ անկարելի դարձած էր Հայաստանի մէջ։ Տնտեսական վիճակը վտանգուած ու կրթական բոլոր ձեռնարկները խանգարուած։ Հայոց Միացեալի գործն ալ օրուան զոհն էր։

Այլևս գաւառի հետ հաղորդակցութիւնը խզուած էր։ Վարժարաններու մեծ մասը փակուած, նուիրատուութիւնները նուազած։ Ո՞վ կը համարձակէր այլևս Միացեալին շուրջը բոլորուիլ, անոր օժանդակել նիւթապէս կամ բարոյապէս. ո՞վ կը համարձակէր այլևս լքուած տեսչութեանց պաշտօնը ստանձնել։ Ո՛չ ոք։ Գերմարդկային արիութիւն պէտք էր։ Բայց անոնց ալ, որ այդ արիութիւնը կը ցուցադրէին, կը սպասէր բանտ, աքսոր, մահ....

Տեսչութեանց փոխարէն տնօրէն մը կը նշանակուէր կեդրոնի մէջ վարելու համար ոչ միայն կրթական գործը, այլև կեդրոնի ղեկավարումը, որովհետև տնօրէն ժողովը այլևս չէր համարձակէր նիստ գումարել։ Իսկ հիմնադիր անդամոց հաւաքումը ներելի չէր մտքէ իսկ անցունել։

Տնօրէն ժողովի անդամներէն ոմանք արդէն իսկ հրաժարած էին, իսկ անոնք, որ դեռ կը յամառէին մնալ, ուրիշ բան չունէին ընելիք, եթէ ոչ երբեմն երբեմն խորհրդակցիլ ու աջակցիլ տնօրէնին, միշտ սպասողական դիրքի մը մէջ, միշտ այն յոյսով թէ փոթորկի օրերը պիտի անցնին ու Միացեալը վերստին ձեռք պիտի առնէ իր խանգարուած մեքենան։

Յովհ. Ցեկոբեան

(Կը շարունակուի)

[illegible]

ՄԱՄՈՒԼ

Պետերբուրգի «С.-Петерб. Вѣдомости» լրագրը № 131-ում [illegible]

[illegible]

Այն խօսակցութիւնը, որ Գէորգ V ունեցել է Պետերբուրգում «Новое Время» թերթի [illegible]

[illegible] լու է Թիւրքիայում, քան Ռուսաստանում: Այդ յօդուածը մենք առաջ կը բերենք վաղը, ցոյց տալու համար, թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը ի՛նչ հայեացք ունի ներկայ Կաթողիկոսի և հայերի վիճակի մասին Թիւրքիայում:

Թիւրք թերթը սակայն տարակուսում է, որ Կաթողիկոսին վերագրուած խօսքերը ճիշդ լինեն, աւելով՝ «եթէ այդ խօսքերը ճիշդ են կամ չեն խեղաթիւրուած»:

Այդ առիթով մենք կը կամենայինք մի երկու խօսք ասել:

Մամուլի («Баку» և «Մշակ») մէջ տպւեցին մանաւոր հերքումներ, թէ Կաթողիկոսի ասածների իմաստը աղաւաղուած է: Եթէ, արդարև, այդպէս է, այդ դէպքում անհրաժեշտ է պաշտօնական հերքումն, այն է, Կաթողիկոսի դիւանապետը պէտք է պաշտօնական գրութեամբ, ուղղուած «Нов. Вр.» թերթին, հերքէ կամ յայտնէ, թէ աղաւաղուած են խօսքերը: Այլապէս, քանի որ այդպիսի հերքումն չը կայ, Կաթողիկոսի ասածները, տպուած «Нов. Вр.» թերթում, պէտք է թիւրիմացութեան առիթ ծառայեն իրանց հարազատութեան վերաբերմամբ:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՉ ՍՂՆԱԽԵՑԻՆԵՐԻՆ

«Մշակի» մէջ ես մի շարք յօդուածներով հրաւիրել եմ հայրենակիցներիս ուշադրութիւնը Սղնախում գոյութիւն ունեցող հայ ծխ. դպրոցի տնտեսապէս անապահով կացութեան վրա: Ընդունելով որ դպրոցի նիւթական անապահովութիւնից ամենամեծ չափով տուժում է մանուկ սերնդի կրթութեան և դաստիարակութեան գործը, ես առաջարկել էի Սղնախի հայ բնակչութեանը՝ ենթարկել իրան ինքնահարկատւութեան, ծխական տուրքի, որը մեր իրականութեան մէջ զանազան վայրերում հետզհետէ ըսկսում է քաղաքացիութիւն ունենալ, և այդպիսով դպրոցը ազատել մուրացկանութիւնից: Բայց դժբաղդաբար մինչև այսօր այդ գործի կազմակերպութիւնը անկատար մնաց և միայն նորերս, ինչպէս հաղորդում է Վ. Առաքելեան «Հորիզոն» թերթի № 104-ում, Սղնախում կայացել է նախապատրաստական ժողով, լրացնելու ծխական տուրքի միջոցով նիւթական այն բացը, որ ունի դպրոցը:

Վ. Առաքելեան գրում է, որ թեմական տեսուչ Տէր-Միրաքեանը շրջելով թեմի դպրոցները եղել է նաև Սղնախում, ուր ծխական ժողովում լսելով դպրոցի հոգաբարձութեան նախագահի զեկուցումը՝ առաջարկեց գանձել ծխական տուրք տարեկան առնուազը մի 1000 ր., որպէս դի ապագայ ուսումնական տարին դպրոցը ապատուած լինի իր նեղ նիւթական դրութիւնից: «Ժողովը միաձայն ընդունեց տեսուչի առաջարկութիւնը և որոշեց քաղաքը բաժանել 4 թաղական մասի և դրանց համար ընտրել 4 թաղական յանձնաժողովներ»:

Քանի որ այդ ժողովները եղել են նախապատրաստական և իմ վաղուցվայ իղձս սկսում է իրականութեան մօտենալ, ես ի դէպ եմ համարում կրկին անգամ դիմելու իմ հայրենակիցներին և յիշեցնելու այն պարտականութիւնների մասին, որ ունեն նրանք դէպի մայրենի դպրոցը:

Դեռ անցեալներում, թէ Սղնախ եղած ժամանակս և թէ յօդուածներով, ես շարունակ շեշտել եմ, որ առանց նիւթական ապահովութեան չէ կարելի ապահովել դպրոցը, որ այդ ապահովութեան և դպրոցի պահպանման գործը պիտի ծանրանայ պետութեան կամ քաղ. ինքնավարութիւնների վրա, իսկ եթէ շնորհիւ որոշ պայմանների— որի վրա մենք աւելորդ ենք համարում ծանրանալ այստեղ—դա անհնարին է իրականացած տեսնել, այն ժամանակ մնում է, որ ժողովուրդը ինքն իր միջոցներով պահպանէ դպրոցը: Այն սովորութիւնը, որով առաջնորդւում են մեր դպրոցների հոգաբարձութիւնները՝ դրսի օգնութեամբ պահպանել դպրոցի գոյութիւնը, հազուագիւտ դէպքերումն է, որ տալիս է որևէ հետևանք:

Օրինակ՝ այս տարի, ապրիլ ամսին, հոգաբարձութիւնը յատուկ պատգամաւորութեան միջոցով, դիմել էր ինձ, հանգանակելու մի գումար դպրոցի օգտին: Ես երբէք չէի համաձայնվի, հակառակ իմ սկզբունքներին, դիմել այդպիսի մի միջոցի դպրոցը պահպանելու համար, բայց ի նկատի ունենալով որ ուսուցիչները 3—4 ամսվայ ընթացքում ռոճիկ չէին ստացել և գտնվում էին նիւթական տագնապալից վիճակի մէջ, ես կատարեցի հոգաբարձութեան խնդիրը*):

Սակայն այս եղակի դէպքից հոգաբարձութիւնը չը պիտի գայ այն եզրակացութեան, որ դրսի օգնութեան դիմելով կարելի է ապահովել դպրոցի գոյութիւնը:

Ուրեմն անհրաժեշտաբար առաջանում է պահանջ վերացնելու նման ձևերը և նոր միջոցների դիմելու:

Այդ միջոցներից գոնէ առ այժմ ամենադրականը ծխական տուրքն է:

Ճիշդ է, ծխական տուրքի բախշումն և գանձումը սկիզբներում կարող է ենթարկվել դժուարութիւնների, բայց ծը կուլտուրական և հասարակական գործն է, որ շատ հեշտութեամբ իրականանում է. անհրաժեշտ է յամառ և տոկուն աշխատանք:

Սղնախի պէս մի քաղաքում, ուր մօտ 8000 հայ բնակիչներ կան, 3—4 տարվայ դասընթացքով մի ծխական դպրոց պահելը, որի բիւջէն 2—3 հազար րուբլի է կազմում, հազիւ թէ դժուարութիւնների հանդիպի: Եթէ հաշւելու լինենք, որ մօտ 2000 հոգի Սղնախում հնարաւորութիւն ունեն վճարելու՝ տարեկան իւրաքանչիւրը 75 կ., դարձեալ 1500 րուբլու չափ մի գումար կը ստացվի ծխական տուրքի միջոցով ժողովրդից, որը դպրոցի ունեցած եկամուտների հետ միասին միանգամայն բաւարարութիւն կը տայ դպրոցի ունեցած ծախսերի բիւջէին: Բաւական չէ, որ դրանով նիւթապէս ապահովված կը լինի դպրոցի գոյութիւնը, այլ և կը զարգանայ ժողովրդի մէջ այն գիտակցութիւն, որ իր սերնդի կրթութեան գործը իր գործն է, և վերջապէս մասսան կը համոզվի, որ ինքնագործունէութեամբ հնարաւոր է աւելի շատ ուրիշ կուլտուրական կարիքներ իրականացնել:

Ինձ թւում է, թէ այն նախապատրաստական ժողովները, ուր վճռված է քաղաքը բաժանել չորս թաղի, չեն կարող տալ այն բաւարար հետևանքը, ինչին ձգտում ենք մենք. և ընդհակառակը քաղաքի հայ բնակիչներին բաժանելով զանազան խաւերի ըստ պարապման, աւելի հեշտ կը լինի բաշխել ըստ չափու կարողութեան ծխական տուրքը և գանձել ցանկալի գումարը դպրոցի պահպանութեան համար:

Օրինակ՝ ես կառաջարկէի այդ խաւերը բաժանել հետևեալ կատեգորիաներին. մանուֆակտուրիստներ, մանրավաճառներ, արհեստաւորներ, մրգավաճառներ, այգետէրեր, ծառայողներ և սափրիչներ և վերջապէս ազատ պրոֆես. պարապողներ: Այս յիշած կատեգորիաներից ամեն մէկը ընտրում է իր միջից մի-մի ներկայացուցիչ, որոնք մտնելով հոգաբարձութեան մարմնի մէջ՝ կազմում են անկախ ծխական տուրքի յանձնաժողով, որը բաշխում է ծխական տուրքեր, ըստ չափու կարողութեան. դրանով կանխօրէն վերացած կը լինեն այն տրտունջները, որոնք կարող են առաջանալ հասարակութեան մէջ տուրքի ոչ արդարացի բաշխումից, որովհետև ամեն մի կատեգորիայի ընտրեալը քաջ ծանօթ կը լինի իրան ընտրողների տնտեսական դրութեանը, ըստ այնմ էլ կը զեկուցի ծխական տուրքի յանձնաժողովին. բացի այդ՝ հոգաբարձութիւնը վայելած կը լինի ողջ հասարակութեան հաւատը և աջակցութիւնը իր ներկայացուցիչների միջոցով: Եւ եթէ վերև յիշածս կատեգորիաներից ստացվի 1500 ր., որը ես չեմ կասկածում, դրան աւելացնելով դրսի քաղաքներում (Բագու, Թիֆլիս, Պետերբուրգ, Մօսկվա) բնակվող սղնախցիներից 500 ր. տարեկան, կը ստացվի մի պատկառելի գումար, որով մի անգամ ընդ միշտ ապահովված կը լինի Սղնախի հայոց ծխական դպրոցը, ուր ուսումը կը լինի ձրի և հանրամատչելի՝ Սղնախի նոյնիսկ ամենաաղքատ ընտանիքի զաւակի համար:

Բայց գուցէ կան ուրիշ պատճառներ, որոնք արգելառիթ են հանդիսանում իրագործելու մեր ասածը: Եթէ անհրաժեշտ են աւելի թարմ, եռանդուն, հասարակութեան հաւատը անպայման վայելող անհատներ, դրանց պիտի գործի հրաւիրել, ընտրել հոգաբարձութեան կազմի մէջ:

Այն մի շարք տրտունջները, որ լսել եմ Սղնախի հոգաբարձութեան թոյլ գործունէութեան նկատմամբ, համարում եմ աւելի շուտ սովորական զրոյցներ. բայց եթէ դրա մի փոքր մասն անգամ ճիշդ է, այն ժամանակ անհրաժեշտ է, որ ներկայ հոգաբարձութիւնը հրաժարվի՝ տեղի տալով աւելի ձեռնհաս մարմնի. այդ է պահանջում դպրոցի գոյութիւնը և հասարակութեան շահը:

Ինչպէս վերը յիշեցի, հոգաբարձութեան հասցէին կան տրտունջներ. բայց իր կարգին հոգաբարձութեան կողմից լավում են դժգոհութիւններ, որ իմ հայրենակիցները վերին աստիճանի անտարբեր են վերաբերւում դէպի դպրոցական գործերը: Իմ համաքաղաքացիներս պիտի ի նկատի առնեն, որ Սղնախի նման մի գաւառական քաղաքում ամենից լուսաւոր և կուլտուրական գործը դպրոցն է, և իրանց ջանքերը չը պիտի խնայեն նրա առաջադիմութեան համար. և եթէ նրանք ինքնահարկատւութեան մէջ իրանց ջերմ աջակցութիւնը ցոյց տան հոգաբարձութեանը, կատարած կը լինեն իրանց պարտականութիւններից ամենամեծը:

Պիտի ի նկատի առնել, որ շուտով Սղնախի մօտով կանցնի երկաթուղու գիծը. շնորհիւ դրան կը զարգանան քաղաքի վաճառականութիւնը, առևտուրը և արհեստները, տնտեսական և կուլտուրական կեանքը զարկ կը ստանայ, որով ժողովուրդը հետզհետէ տնտեսապէս բարւոք վիճակի մէջ մտնելով այլևս ոչ մի դժուարութիւն չի զգայ ապահովել դպրոցը աւելի, քան այժմ ես կարծում եմ:

Իսկ միւս կողմից, եթէ մենք մեր կուլտուրական գործերը թողնենք այս վիճակի մէջ, այն ժամանակ թէկուզ շնորհիւ երկաթուղու ստեղծած կեանքի նոր պայմանների՝ մենք անկարող կը լինենք մղելու մեր գոյութեան կռիւը:

Ուրեմն, յարգելի հայրենակիցներ, դէպի գործ. թող Սղնախի հայ հասարակութիւնը գործով ապացուցի, որ նա գիտէ սիրել իր դպրոցը և մանուկ սերնդի կրթութեան գործը:

Լևոն Մելիք-Նուբարեան

Բագու

³) „Հայ էջեր", էջ 71:

*) Ժողովել եմ Բագւում 899 ր., որից փոխադրել եմ Ենիկոլոփեանին (հոգաբարձ. նախագահ) 10 մայիսի 700 ր., 7 յունիսի 69 ր., 9 յունիսի 100 ր., պ. պատգամաւորներին Բագւում տուել եմ 30 ր., ընդամենը 899 ր.:

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Անգլիան Բ. Դրան նոր պայմաններ առաջարկեց հաշտութիւն կապել տալու Իտալիայի հետ: Իտալիան գրաւում է Տրիպոլիսը, բայց սուլթանի կրօնական գերիշխանութիւնը մնում է. Կիրէնաիկէն մնում է թիւրքական. Իտալիան հեռանում է Արշիպէլագոսի կղզիներից՝ պայմանով, որ թիւրքերը վճարեն պատերազմական ծախքերը: Բ. Դուռը հակված է հաշտութեան:

✦ Իտալիան օգտվելով Թիւրքիայի ներկայ չափազանց խառնակ վիճակից, կարգադրել է նաւատորմին և զօրքին գործել աւելի եռանդով: Սպասվում է երկրորդ ռմբակոծութիւն Դարդանէլի:

✦ Կ. Պօլսում զօրքերի յուզմունքները տարածվում են: Դժգոհների թիւը կրկնապատկվում է: Ապստամբութիւնը ստեղծեց լիբէրալ կուսակցութիւնը, որ կամենում է վերջ դնել պատերազմին: Լուրերի համաձայն շուտով զօրքերը դիմելու են ակտիվ ապստամբական գործողութիւնների:

✦ Պետերբուրգում կորել են Սեվաստոպոլի բերդի կառուցմանը վերաբերող մի քանի շատ կարևոր փաստաթղթեր: Այդ թղթերը մոռացվել են կառքի մէջ: Ամբողջ ոստիկանութիւնը ոտքի է կանգնեցված:

✦ Լէնայի հանքերում ներկայումս տիրում է անհանգիստ տրամադրութիւն. Բանւորների ընտրեալները մնում են բանտարկված: Հանքերի տէրերի նպատակն է բարդութիւններ ստեղծել, որպէսզի հին բանւորները հեռացվեն հանքերից:

✦ Վիէննայում բացվեց սիօնիստների համագումար, ուր ներկայ են 80 պատգամաւոր, որոնցից միայն 60-ը Ռուսաստանից են:

✦ Կիսլովոդսկի բժիշկների կարծիքով Օդեսսայի պրոֆէսորները Կիսլովոդսկ ուղարկեցին գեներալ Զարուբաեվին այն ժամանակ, երբ արդէն յոյս չը կար, թէ նա կապաքինվի:

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ,

ԶԳՈՒՇԱՑԷՔ ԿԵՂԾԻՔՆԵՐԻՑ!

Երևան են եկել մեր Սպէրմինի սակաւարժէք նմանողութիւնները, որոնք ըստ ազդեցութեան ոչ մի առնչութիւն չունեն մերինի հետ, և դեռ յաճախ նրանք պարունակում են իրանց մէջ առողջութեան համար վնասակար նիւթեր:

Նեվրաստենիայի, սեռական թուլութեան, զառամութեան, իստէրիկայի, նեվրալգիայի, սակաւարիւնութեան, թոխախտի, սիֆիլիսի, սնդիկային բժշկութեան հետևանքների, սրտի հիւանդութիւնների (չաղութիւն, սրտի պնդախտութիւն, սրտի բաբախումն, պէրէբոյ, միօկարդիտ), զարկերակի կարծրացումի, ալկօհօլիզմի, ողնաշարի հիւանդութեան, կաթուածների, հիւանդութիւններից առաջացած թուլութեան, յոգնածութեան և այլ հիւանդութիւնների ժամանակ միայն Սպէրմին-Պէլի գործածութեամբ կարելի է հասնել այն փայլուն հետևանքներին, որոնց մասին վկայում են ամբողջ աշխարհի յայտնի գիտնականների և բժիշկների գիտութիւնները: Հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել

ՍՊԷՐՄԻՆ-ՊԷԼԻ

անուան վրա և հեռու մնալ զանազան անուններով երևան եկող բոլոր մահլամներից և հեղուկներից, որոնց սակաւարժէք. համար հրատ. ունենք առանձին բրօշիւր, որն ուղ. է ձրի՝ ՍՊԷՐՄԻՆԻ մասին եղած նոր գրական. հետ միասին:

ОРГАНОТЕРАПЕВТИЧЕСКІЙ ИНСТИТУТЪ
Профессоръ Д-ръ ПЕЛЬ и С-ья
Поставщики Двора
Его Императорск. Величества
С.ПЕТЕРБУРГЪ
В. О. 7 линія 18.

(П. 68382) 16—7

Ներսիսեան Հայոց Հոգ. Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը

սրանով յայտարարում է, որ առաջիկայ 1912—13 ուսումնական տարվայ համար դպրոցում կան ազատ դասեր. 1) Թւաբանութեան, հանրահաշւի և եռանկիւնաչափութեան 12 դաս և 2) նկարչութեան 18 դաս: Դասագինն է առաջին 12 դասի համար 70-ական ր., իսկ մնացած դասերի համար 60-ական ր.: Մաթեմատիկայի գրաւորների համար տրվում է առանձին վարձատրութիւն: Ցանկացողները պէտք է ունենան մասնագիտական ցենզ: Խնդիրները ընդունվում են դպրոցի Հոգաբարձութեան անունով մինչև յուլիսի 15-ը:

(1, 12) 455. 3—1

✦ Ֆրանսիական պրեմիէր-մինիստր Պուանկարէն կը գայ Ռուսաստան յուլիսի վերջերին:

✦ Ռուսաց ճան. հաղորդ. մինիստր Ռուխլովը մեկնեց Ռուսաստանից երկու ամսով:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ե. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառնային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 2—10 ժ. 8 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 30 ր., Գանձակ 2 ժ. 58 ր., Եւլախ 4 ժ. 29 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 7 ր. երեկ., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.: Պօստաւոր գնացքը № 4—12 ժ. 10 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 3 ժ. 4 ր. գիշ., Գանձակ 6 ժ. 14 ր. առ., Եւլախ 8 ժ. 13 ր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 48 ր. ցեր., Բագու 5 ժ. 20 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 6—2 ժ. 44 ր. ցեր., հասնում է Աղստաֆա 5 ժ. 34 ր., Գանձակ 8 ժ. 42 ր. երեկ., Եւլախ 10 ժ. 39 ր. գիշ., Հաջի-Կաբուլ 3 ժ. 21 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 38 ր. առ.: Խառն գնացքը № 106 (III կամ IV կարգի վագօններով, երբ կարիքութիւն զգացվի)—4 ժ. 37 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 44 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 5 ր. ցեր., Եւլախ 4 ժ. 13 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 11 ժ. 45 ր. գիշ., Բագու 5 ժ. 54 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄ.—Արագ գնացքը № 11—10 ժ. 44 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 40 ր. գիշ., Բաթում 8 ժ. 58 ր. առ.: Պօստաւոր գնացքը № 3—9 ժ. 41 ր. ցեր., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 59 ցեր., Բաթում 11 ժ. 36 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 5—6 ժ. 36 ր. եր., հասնում է Միխայլօվօ 10 ժ. 38 ր. գիշ., Բաթում 7 ժ. 26 ր. առ.: Խառն գնացքը № 107 (III կամ IV կարգի վագօններով, երբ կարիքութիւն զգացվի) 6 ժ. 18 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 32 ր. ցեր., Բաթում 4 ժ. 31 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ պօստաւոր գնացքը № $^{74}/_{75}$—12 ժ. 40 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 7 ժ. 54 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 24 ր. ցեր., Էջմիածին 4 ժամ 40 րոպ. ցեր., Ուլուխանլու 5 ժ. 7 ր. ցերեկվայ (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 9 ժ. 50 ր. եր., Ջուլֆա 11 ժ. 21 ր. գիշ., Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № $^{78}/_{79}$ (միայն II և III կարգի վագօններով)—7 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 2 ժ. 18 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 5 ժ. 56 ր. գիշ., Էջմիածին 11 ժ. ցեր., Ուլուխանլու 11 ժ. 26 ր., Երևան 12 ժ. 19 ր. ցեր.: Մարդ.-ապրանքատար № $^{108}/_{109}$—11 ժամ 28 րոպ. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 7 ժ. 28 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 27 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 40 ր. գիշ., Ուլուխանլու 6 ժ. 15 ր. առ., Երևան 7 ժ. 23 ր. առաւօտեան:

ԲՈՐԺՈՄ.—մարդատար գնացքը № $^{7}/_{8}$—7 ժ. 58 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 43 ր., Բօրժօմ 1 ժ. 39 ր. ցեր., մարդատար գնացքը № $^{9}/_{10}$—3 ժ. 5 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 48 ր. ցեր., Բօրժօմ 8 ժ. 41 ր. երեկոյեան:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 1—9 ժ. 56 ր. եր., Պօստաւոր գնացքը № 3—8 ժ. 56 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 5—5 ժ. 51 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 107—4 ժ. 56 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Արագ գնացքը № 12—9 ժ. 18 ր. առ.: Պօստաւոր գնացքը № 4—11 ժ. 15 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 6—1 ժ. 59 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 40 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պօստ. գնացքը № $^{72}/_{73}$—7 ժ. 26 ր. առ., մարդատար-ապրանքատար գնացքը № $^{74}/_{75}$—8 ժ. 33 ր. եր.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № $^{80}/_{81}$—12 ժ. 48 ր. ցեր.:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № $^{7}/_{8}$—7 ժ. 8 ր. առ., մարդատար գնացքը № $^{9}/_{10}$—9 ժ. 8 ր. երեկոյեան:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Քամոյեան ս. Գէորգ եկեղեցու տարեկան ընդհանուր ժողովի շարունակութիւնը նշանակված է ուրբաթ, ամսիս 22-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին: Այսու յայտնում ենք ի գիտութիւն պ. պ. ծխականների և խնդրում ներկայ լինել:

Հոգաբարձութիւն

(ա. օ.) 456. 2—1

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНИЕ
ԽՈՇՈՐ
աջողութիւն
կօշկ. կրէմ «ԲՐԻՍՕԼԻ»
գայթակղեցնում էխարդախիչներին
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ!
Իսկականը միայն՝ № 4870.
ԱԼԲԵՐՏ ԶԱԿՍ
Գրասենեակը՝
СПБ. Англ. пр., 46. Тел. 521—07.
Հաստատ. խանութը՝
Казанская, 6. Тел. 464—92.
Ծախվում է ամենալաւ դեղատն. և կօշկեղէնների խանութներում:

(П. 87386) 7—6

ԳԱՆՁԱԿԻ ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու ծխ.-դպրոցի համար հարկաւոր է

ԱԻԱԳ-ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Ցանկալի է, որ աւագ-ուսուցիչը լինի փորձված և ճեմարանաւարտ: Պայմանների մասին դիմել հոգաբարձութեան անդամ Լևոն Տէր-Յովսէփեանցին, հետևեալ հասցէով.

Уроч. Аджикендъ, (Елисаветпольской губ. (Губернское Правленіе. Старшему дѣлопрозводителю Левону Григорьевичу Терь.-Осипову.

Անդամք հոգաբարձութեան՝
Լ. Տէր-Յովսէփեան, Գ. Կակալեանց

(օ.մ.) 453. 3—1

Լոյս տեսաւ

Յ. ԴԱՂԲԱՇԵԱՆԻ

Русскій языкъ

въ армянскихъ школахъ.

Азбука и первая книга для чтенія, съ картинками и прописями, въ текстѣ, 2-ое изданіе. ц. 20 к.

Շքեղ հրատարակութիւն, դասագիրք հայոց ուսումնարանների համար: Ամսիս վերջը լոյս կը տեսնէ դասաւանդութեան ուղեցոյցը (методическое руководство): Դիմել՝ А. Дагбашяну (Тифлисъ. Головинскій просп. № 12): Նոյն հեղինակը ծախում է և իր Ռուս-Հայ և Հայ-Ռուս բառարանները:

(հ. կ.) 449. 3—2

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԷԼԴՇԷՐ

Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ

Семеновская ул., № 9. Ժամը 3—4-ը:

Ա. ԵՍԱՅԵԱՆԻ
ԳԱՂՏՆԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԲԺՇԿԱՐԱՆ

բազմաթիւ խորհուրդներով, բէյէպտներով և նկարներով. գինը 50 կօպ. ճանապարհածախսը 15 կ. մարկաներով: Բժշկարանը պահանջողներին ՁՐԻ, երբև պրեմիա, միաժամանակ կուղարկվի նոր լոյս տեսած ծիծաղաշարժ վօդէվիլ «ԿՆԿԱՐՄԱՏԻ ՁԱՀԱՐԸ» (առանձին գինն է 20 կօպ.):

Դիմել՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. Артемію Есаянцу.

(ե.հ.կ.) 287. 50—22

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.